

ЗАТВЕРДЖЕНО
Наказ начальника обласної
військової адміністрації
29.12.2025 № 182/2025-н

ПРОГРАМА
з охорони довкілля Хмельницької області
на 2026-2030 роки

ПАСПОРТ ПРОГРАМИ

1	Ініціатор розроблення програми	Департамент природних ресурсів та екології Хмельницької обласної державної адміністрації (Хмельницької обласної військової адміністрації)
2	Нормативно-правова підстава для розроблення Програми	Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 року № 695 “Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки” (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 13.08.2024 року № 940)
3	Розробник програми	Департамент природних ресурсів та екології Хмельницької обласної державної адміністрації (Хмельницької обласної військової адміністрації)
4	Співрозробники програми	Департамент освіти та науки, управління розвитку агропромислового комплексу та земельних відносин Хмельницької обласної державної адміністрації (Хмельницької обласної військової адміністрації), Південно-Західне міжрегіональне управління лісового та мисливського господарства, Регіональний офіс водних ресурсів, Головне управління Держпродспоживслужби, Державна екологічна інспекція, Управління Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм у Хмельницькій області, Хмельницький обласний центр з гідрометеорології, Національний природний парк “Подільські Товтри”, Національний природний парк “Мале Полісся”, районні військові адміністрації, органи місцевого самоврядування, вищі навчальні заклади
6	Головний розпорядник коштів	Визначається відповідними наказами начальника Хмельницької обласної військової адміністрації (рішеннями сесій Хмельницької обласної ради)
	Відповідальний виконавець програми	Департамент природних ресурсів та екології Хмельницької обласної державної адміністрації (Хмельницької обласної військової адміністрації)

7	Учасники програми (співвиконавці)	Департамент природних ресурсів та екології та інші структурні підрозділи Хмельницької обласної державної адміністрації (Хмельницької обласної військової адміністрації), Південно-Західне міжрегіональне управління лісового та мисливського господарства, Регіональний офіс водних ресурсів, Головне управління Держпродспоживслужби, Управління Державного агентства з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм у Хмельницькій області, Національний природний парк “Подільські Товтри”, Національний природний парк “Мале Полісся”, Центральнo-Західне міжрегіональне управління з питань виконання кримінальних покарань Міністерства юстиції, районні військові адміністрації, органи місцевого самоврядування, комунальні підприємства, вищі навчальні заклади, інші зацікавлені суб’єкти
8	Термін реалізації програми	2026-2030 роки
9	Перелік місцевих бюджетів, які беруть участь у виконанні програми (для комплексних програм)	Державний (у тому числі державний фонд охорони навколишнього природного середовища), місцеві бюджети (у тому числі місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища), інші джерела, не заборонені чинним законодавством
10	Загальний обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації обласної програми (усього), тис. грн	12 750 496,94
	у тому числі:	
	коштів державного бюджету	6 127 342,34
	коштів обласного бюджету	69 744,40
	коштів місцевих органів самоврядування	3 201 655,40
	коштів інших джерел, не заборонених законодавством	3 351 754,80

I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Збереження та охорона довкілля, раціональне використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки є ключовими чинниками сталого соціально-економічного розвитку як на державному, так і на регіональному рівнях. У зв’язку з посиленням антропогенного впливу, деградацією природних екосистем та забрудненням атмосферного повітря, водних ресурсів і земельних угідь, ефективне розв’язання екологічних проблем вимагає комплексного системного підходу і взаємодії органів державної влади, суб’єктів господарювання і громадських організацій.

З метою реалізації державної екологічної політики на регіональному рівні, покращення стану довкілля та створення сприятливих умов для життя і здоров'я населення, розроблено Програму з охорони довкілля Хмельницької області на 2026-2030 роки (далі – Програма).

Програма є комплексним стратегічним документом, що визначає систему принципів, пріоритетних напрямів та конкретних заходів, спрямованих на забезпечення сталого розвитку регіону шляхом охорони, збереження та відновлення екологічно безпечного, здорового і різноманітного природного середовища, запобігання деградації природних екосистем, створення сприятливих умов для життєдіяльності нинішнього та майбутніх поколінь, а також поліпшення якості життя населення за рахунок раціонального використання природних ресурсів і мінімізації негативного впливу господарської діяльності.

Наявність на території Хмельницької області численних підприємств у галузях промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, будівництва та муніципальної інфраструктури, їхній значний вплив на довкілля, а також специфічні методи ведення сільського та лісового господарства, поєднані з нераціональним і неефективним використанням природних ресурсів, призводять до зростання антропогенного навантаження, що суттєво погіршує стан навколишнього природного середовища регіону і створює необхідність упровадження комплексних заходів з охорони довкілля.

Необхідність ефективного вирішення актуальних екологічних проблем регіону, залучення та раціонального використання бюджетних коштів для реалізації природоохоронних заходів, а також координація спільних дій органів державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій і населення стали підґрунтям для комплексної розробки та впровадження цієї Програми.

Об'єкти, на які спрямовано дію Програми:

загальний стан довкілля регіону в цілому;

окремі природні компоненти довкілля (атмосферне повітря, підземні та поверхневі води, земельні ресурси та надра, ліси тощо);

визначені природні об'єкти та території (об'єкти природно-заповідного фонду тощо);

екологічні аспекти функціонування підприємств різних галузей, муніципальної інфраструктури та загальної життєдіяльності населення.

Суб'єкти Програми:

органи виконавчої влади та місцевого самоврядування;

місцеві громади та мешканці, які проживають на території області;

підприємства, установи та організації усіх форм власності, що здійснюють плановану діяльність на території області та надають послуги в різних галузях.

Програму розроблено відповідно до положень законодавства України у сфері охорони довкілля, з урахуванням стратегічних документів державного і регіонального рівнів, а саме:

Конституції України, Бюджетного, Податкового, Водного, Лісового та Земельного кодексів України;

Законів України “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року”, “Про охорону атмосферного повітря”, “Про управління відходами”, “Про екологічну мережу України”, “Про природно-заповідний фонд України”, “Про тваринний світ”, “Про рослинний світ”;

постанов Кабінету Міністрів України від 05.08.2020 року № 695 “Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки” (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 13.08.2024 року № 940), від 14.08.2019 року № 827 “Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря”, від 17.09.1996 року № 1147 “Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів”;

розпоряджень Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 року № 820-р “Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року”, від 20.10.2021 року № 1363-р “Про схвалення Стратегії екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року”, від 09.12.2022 року № 1134-р “Про схвалення Водної стратегії України на період до 2050 року”, від 01.11.2024 року № 1077-р “Про затвердження планів управління річковими басейнами Дніпра та Дону на 2025-2030 роки”, від 01.11.2024 року № 1078-р “Про затвердження планів управління річковими басейнами Вісли, Дністра та Південного Бугу на 2025-2030 роки”, від 27.12.2024 року № 1353-р “Про затвердження Національного плану управління відходами до 2033 року та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів”;

Стратегії розвитку Хмельницької області на 2021-2027 роки (оновлена редакція), затвердженої рішенням Хмельницької обласної ради від 18.06.2025 року № 13-26/2025.

Програма з охорони довкілля Хмельницької області на 2026-2030 роки є практичним інструментом реалізації регіональної екологічної політики, спрямованої на досягнення екологічної рівноваги, сталого розвитку та безпечного середовища для життя нинішнього й майбутніх поколінь. Реалізація цієї Програми сприятиме формуванню екологічно збалансованої системи природо-користування, поліпшенню екологічної ситуації в області, зниженню ризиків для здоров'я населення та підвищенню якості життя. До Програми включено заходи з вирішення проблемних питань, що є актуальними як для більшості територій області, так і для окремих громад, а також із проведення освітньо-виховної кампанії екологічного спрямування.

II. МЕТА ПРОГРАМИ

Метою Програми є забезпечення сталого і збалансованого розвитку регіону шляхом поліпшення екологічного стану довкілля, підвищення рівня екологічної безпеки населення, охорони, раціонального використання і відтво-

рення природних ресурсів з урахуванням екологічних, соціальних та економічних потреб територіальних громад області.

Програму спрямовано на запобігання, зменшення та усунення негативного впливу господарської, промислової та іншої діяльності на довкілля, відновлення порушених екосистем, збереження та відтворення біорізноманіття, природних ландшафтів, водних об'єктів, лісових і сільськогосподарських угідь, охорону цінних природних комплексів, унікальних територій і об'єктів, пов'язаних з історико-культурною спадщиною, науковою, рекреаційною та естетичною цінністю.

Важливою складовою Програми є підвищення рівня екологічної свідомості громадян, залучення їх до природоохоронної діяльності, а також інтеграція екологічної політики у всі сфери життєдіяльності області з метою формування відповідального ставлення до збереження довкілля і сталого розвитку регіону.

III. ВИЗНАЧЕННЯ ОСНОВНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРОБЛЕМ ОБЛАСТІ, НА РОЗВ'ЯЗАННЯ ЯКИХ СПРЯМОВАНО ПРОГРАМУ

Серед екологічних проблем області, що потребують комплексного вирішення в середньо- та довгостроковій перспективі, варто виокремити низку актуальних питань. Насамперед, забруднення атмосферного повітря, спричинене викидами шкідливих речовин від промислових підприємств, транспорту та спалювання відходів, що безпосередньо впливає на здоров'я населення і загальну екологічну ситуацію.

Серйозне занепокоєння викликає і стан поверхневих водних об'єктів, які забруднюються недостатньо очищеними господарсько-побутовими та промисловими стічними водами. Така ситуація призводить до погіршення якості питної води, шкоди водним екосистемам і втрати біорізноманіття.

Особливу увагу важливо приділити проблемі накопичення на території області великої кількості непридатних та заборонених до використання пестицидів, умови зберігання яких часто не відповідають нормативним вимогам, що створює загрозу довкіл्लю, ґрунтам, водним ресурсам і здоров'ю населення. Водночас у регіоні відбувається надмірне використання біологічних ресурсів та деградація біорізноманіття. Перевантаження екосистем призводить до скорочення чисельності популяцій рідкісних видів флори і фауни та порушення природної рівноваги.

Важливою проблемою є також відсутність чітко закріплених у натурі меж територій та об'єктів природно-заповідного фонду, що суттєво ускладнює їх охорону та сприяє нецільовому використанню земель. Не менш критичним є стан лісозахисних насаджень, зокрема у водоохоронних зонах, де деградація лісових масивів призводить до ерозії ґрунтів, втрати водорегулюючої функції і зниження екологічної стійкості ландшафтів.

Недостатній рівень екологічної просвітницької роботи стримує формування відповідального ставлення до природи, а низький рівень упровадження наукових розробок у природоохоронну практику, обмежений доступ до сучасного

лабораторного обладнання та спеціалізованої техніки знижують ефективність моніторингу та контролю за дотриманням екологічних норм. Методологічна база й зміст екологічної освіти потребують оновлення, що спричиняє дефіцит кваліфікованих фахівців і низький рівень обізнаності населення щодо проблем довкілля та шляхів їх подолання.

Пріоритетом державної та регіональної політики залишається забезпечення безпеки життя і здоров'я населення, що неможливе без поліпшення стану довкілля, доступу до якісної питної води, належної санітарії, безпечних продуктів харчування та товарів широкого вжитку. Загострення екологічних і соціально-економічних викликів вимагає упровадження принципів сталого розвитку, які передбачають баланс між економічним зростанням, соціальним добробутом і збереженням довкілля.

У регіоні реалізується політика, спрямована на гармонізацію взаємовідносин між суспільством і природою, забезпечення раціонального використання, охорони та відновлення природних ресурсів. Ефективність природоохоронних заходів значною мірою залежить від скоординованих дій усіх суб'єктів природо-користування та рівня організаційної спроможності системи управління довкіллям.

Попри сприятливу екологічну ситуацію у порівнянні з іншими регіонами країни, в області існують ризики, пов'язані із забрудненням повітря, водних та земельних ресурсів, а також зі станом лісових екосистем. Зменшення таких ризиків потребує упровадження сучасних науково-технічних рішень, посилення природоохоронної діяльності, а також розвитку екологічної освіти та просвіти як серед населення, так і на рівні професійної підготовки.

1. СТАН І ОХОРОНА АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ

Унаслідок діяльності людини в атмосферу потрапляє значна кількість забруднюючих речовин, зокрема при спалюванні різних видів палива (для опалення, виробництва електроенергії, під час експлуатації транспортних засобів), а також під час роботи промислових підприємств.

Стан атмосферного повітря у Хмельницькій області у 2024 році залишався стабільним і, у порівнянні з попереднім роком, суттєво не погіршився. Проте спостереження якості атмосферного повітря здійснюються лише у місті Хмельницький, де працюють два стаціонарні пости спостереження, що належать лабораторії Хмельницького обласного центру з гідрометеорології. За інформацією суб'єктів моніторингу довкілля, у минулому році не було зафіксовано екстремальних рівнів забруднення з причин аварій техногенного походження та несприятливих природних явищ. Також не виявлено наднормативних викидів від стаціонарних джерел промислових підприємств, які могли б істотно вплинути на стан атмосферного повітря.

Протягом 2024 року в атмосферу надійшло 19,164 тис. тонн забруднюючих речовин від стаціонарних джерел забруднення, що на 0,36 тис. тонн більше ніж

за 2023 рік. У розрахунку на 1 кв. км території області припадає 0,92 тонни викинутих в атмосферу забруднюючих речовин, а на одну особу – 15,5 кілограма.

До основних антропогенних джерел забруднення атмосфери належать: теплове та енергетичне устаткування, промислові підприємства, сільське господарство, усі види транспорту.

Однією з основних причин забруднення атмосферного повітря є недостатній рівень оснащення джерел викидів установками для вловлювання газоподібних сполук, таких як діоксид сірки, діоксид азоту, оксид вуглецю, леткі органічні сполуки. Значний негативний вплив також спричиняють недотримання підприємствами режиму експлуатації пилогазоочисного обладнання, невиконання заходів із зниження обсягів викидів забруднюючих речовин до встановлених нормативів, а також низькі темпи упровадження новітніх, екологічно безпечних технологій.

Динаміка викидів в атмосферне повітря, тис. т

Роки	Викиди в атмосферне повітря, тис. т			Щільність викидів у розрахунок на 1 кв. км, кг	Обсяги викидів у розрахунок на 1 особу, кг	Обсяг викидів на одиницю ВРП (тис. т/грн)
	Усього	у тому числі				
		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами			
2020	—	18,2	**	900	14,6	—
2021	64,0	21,1	42,9	1020	17,04	—
2022	—	16,5	**	800	13,4	—
2023	—	18,8	**	910	15,2	—
2024	—	19,1	**	920	15,5	—

- інформація відсутня;

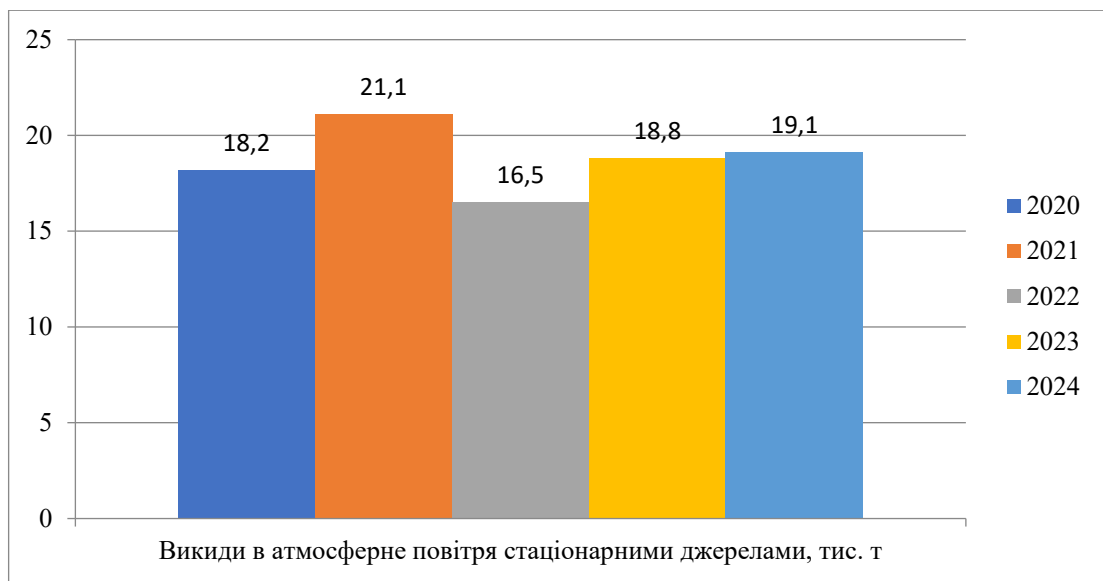
** інформація про викиди від пересувних джерел за 2020, 2022-2024 роки в Головному управлінні статистики в Хмельницькій області відсутня

Основне антропогенне навантаження на атмосферне повітря області у 2024 році формували кілька великих промислових підприємств різних галузей – паперово-картонної, цементної та цукрової. Їхня діяльність суттєво впливає на екологічний стан регіону та потребує подальшого контролю, модернізації очисних систем і упровадження природоохоронних заходів. Сукупні викиди цих підприємств становлять значну частку від загального обсягу промислових забруднень у регіоні.

Так, у 2024 році до найбільших основних підприємств-забруднювачів атмосферного повітря відносяться ТОВ “Понінківська картонно-паперова фабрика-Україна”, Публічне акціонерне підприємство “Подільський цемент”, ТОВ “Наркевицький цукровий завод”, ТОВ “Старокостянтинівцукор”.

За даними Головного управління статистики у Хмельницькій області найбільший внесок забруднюючих речовин за видами економічної діяльності у 2024 році здійснювали: переробна промисловість – 14 564,3 тонни на рік, що становить 76%, а також сільське, лісове та рибне господарство – 2 555,6 тонни на рік (13,33%), транспорт, складське господарство, поштова та кур’єрська діяльність – 560,2 тонни на рік (2,92%) та інші.

Динаміка викидів в атмосферне повітря, тис. т

Аналіз забруднення повітряного басейну за останні 5 років (2020-2024 роки) показує, що значних змін в обсягах викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря із стаціонарних джерел не відбулося, тобто показники залишаються на тому ж рівні.

Водночас, найбільший обсяг викидів було зафіксовано у 2021 році, коли загальна кількість викидів в атмосферне повітря збільшилася на 2,9 тис. тонн у порівнянні з попереднім роком.

Останніми роками спостерігається стійке зростання кількості автотранспортних засобів, що закономірно призводить до збільшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферу. На кількісні та якісні показники цих викидів впливають також такі чинники, як якість палива, технічний стан транспортних засобів і тривалість їх експлуатації, стан дорожнього покриття та рівень організації дорожнього руху. Особливо гостро проблема проявляється у великих містах, де концентрація транспорту є найвищою, а затори на дорогах сприяють тривалому простою двигунів, що додатково збільшує обсяги шкідливих викидів.

Водночас значну шкоду довкіллю завдає не лише господарська діяльність, а й збройна агресія російської федерації проти України. Ворожі обстріли житлових районів, промислових підприємств та об'єктів критичної інфраструктури часто супроводжуються потужними вибухами та пожежами, внаслідок чого в атмосферу потрапляє велика кількість токсичних речовин. Це створює додаткову загрозу для здоров'я населення області та загалом погіршує екологічну безпеку нашого регіону. Потрапляння шкідливих речовин в атмосферу призводить до погіршення якості повітря, зростання кількості випадків респіраторних захворювань, алергій та інших проблем зі здоров'ям серед місцевого населення.

Попри неможливість впливати безпосередньо на обстріли та їхні наслідки, зменшити негативний вплив на атмосферне повітря можливо шляхом упровад-

ження інноваційних технологій, модернізації виробничих процесів і підвищення екологічної ефективності підприємств.

Покращення якості атмосферного повітря та зменшення викидів є надзвичайно важливими завданнями в сучасних умовах. Одним із шляхів вирішення цієї проблеми є скорочення обсягів промислового виробництва, зменшення споживання газу та вугілля, а також перехід підприємств на енергоощадні режими роботи. Не менш важливим є оновлення автопарку, обмеження експлуатації застарілих транспортних засобів, заборона використання палива низької якості та покращення стану дорожнього покриття. На промислових підприємствах упроваджуються заходи зі зменшення викидів забруднюючих речовин, фінансування яких здійснюється за рахунок власних коштів.

Варто відзначити й позитивні зрушення у сфері розвитку альтернативної енергетики. Так, на території Хмельницької області активно впроваджуються об'єкти енергетичної галузі, що працюють на відновлюваних джерелах енергії. Наразі в області функціонує 32 малі гідроелектростанції та 24 сонячні електростанції. Зокрема, у 2018 році було введено в експлуатацію 12 сонячних електростанцій із загальною встановленою потужністю 32 МВт. Це приклад раціонального підходу до збереження довкілля та ефективного використання природних ресурсів.

Таким чином, найочевидніший вихід по зміні клімату – перехід на відновлювальні джерела енергії, перехід на електротранспорт та велосипеди, озеленення населених пунктів, модернізація виробництв.

2. ОХОРОНА І РАЦІОНАЛЬНЕ ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ ТА ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ

Водні ресурси – це запаси поверхневих і підземних вод, які може бути використано в різних галузях народного господарства. Деякі споживачі, зокрема, промислові підприємства, сільське та комунальне господарства, використовують воду безповоротно, вилучаючи її з річок, озер, водосховищ або водоносних горизонтів. Інші ж не забирають воду безпосередньо, а застосовують її енергію, водну поверхню чи водоймище загалом – наприклад, у гідроенергетиці, водному транспорті чи рибному господарстві.

Річки, озера, моря та океани відіграють надзвичайно важливу роль як складові природного середовища. Вони створюють сприятливі умови для існування всього живого на планеті, зокрема й людини. Вода необхідна для підтримання життєвих процесів, регулювання клімату, формування ґрунтів і біорізноманіття. Особливою рисою води, яка відрізняє її від більшості інших природних ресурсів, є здатність до безперервного оновлення завдяки природному кругообігу. Цей процес охоплює атмосферу, літосферу та біосферу, забезпечуючи постійний рух і перерозподіл води у природі. Саме це робить воду стратегічно важливим, хоча й не безмежним ресурсом, який потребує раціонального та дбайливого використання.

Проблема забезпечення водою в достатній кількості і відповідної якості всіх галузей існує як в Україні, так і в Хмельницькій області.

Водні ресурси Хмельницької області складаються з місцевого поверхневого стоку (у середньому 2,1 млрд куб. м на рік) і запасів підземних вод (прогнози – 720 тис. куб. м/рік, затверджені – 160 млн куб. м/рік).

Поверхневі водні ресурси середнього по водності року ($P = 50\%$) становлять 9,202 млрд куб. м, а в маловодний рік ($P = 95\%$) зменшуються до 4,953 млрд куб. метрів. Модуль річного поверхневого стоку змінюється по території області від 4,5 до 1,8 л/с з 1 кв. кілометра. Частина поверхневого стоку формується за межами області і надходить транзитом до Хмельницької області.

Водокористування та водовідведення – це взаємопов’язані процеси, що охоплюють використання та обробку водних ресурсів у різних галузях господарства та побуту. Водокористування включає забір води з природних джерел, її використання для різних виробничих, сільськогосподарських, комунальних чи побутових потреб, а також скидання стічних вод. Водовідведення полягає у збиранні, виведенні та транспортуванні стічних вод з об’єктів інфраструктури, їх подальшому очищенні перед скиданням у навколишнє середовище або повторним використанням.

Так, рівень водозабезпеченості в області в середній по водності рік становить 7,07 тис. куб. м/чол. (за рахунок місцевого стоку – 1,7 тис. куб. м/чол.), у маловодний рік 95% забезпеченості – 3,8 тис. куб. м/чол. (за рахунок місцевого стоку – 0,78 тис. куб. м/чол.).

Водозабезпеченість місцевим поверхневим стоком одного жителя області становить 1,7 тис. куб. м при середній по державі 1,1 тис. куб. м, проте води нерівномірно розподіляються як по території, так і по сезонах року. Загалом, всі галузі забезпечено необхідною кількістю води, хоча якість не завжди відповідає вимогам.

З наявних водних ресурсів забір прісної свіжої води всіма галузями та населенням області у 2024 році, згідно з державною звітністю про використання води (форма № 2ТП-водгосп (річна), становив:

усього – 104,984 млн куб. м, у тому числі:

поверхневої – 64,992 млн куб. м;

підземної – 39,992 млн куб. метрів.

Використання води основними галузями господарства області у 2024 році становить 83,074 млн куб. м, у тому числі:

промисловістю – 38,013 млн куб. м;

сільським господарством – 18,374 млн куб. м;

комунальним господарством – 24,814 млн куб. м;

іншими галузями – 1,873 млн куб. метрів.

У суббасейні річки Прип’ять (басейн Дніпра) найбільші об’єми забору поверхневої води протягом року здійснювали ВП “Хмельницька АЕС”,

АТ “НАЕК “Енергоатом”, ТОВ “Понінківська картонно-паперова фабрика – Україна”, ПрАТ “Теофіпольський цукровий завод”, КП “Полонне тепловодопостачання”, ТОВ “Зелений парк” м. Ізяслав, ПрАТ “Хмельницькрибгосп”, орендарі ставків.

Найбільшими користувачами підземної води в суббасейні річки Прип’ять (басейн Дніпра) – ВП “Хмельницька АЕС”, АТ “НАЕК “Енергоатом”, Старокостянтинівське КП ВКГ “Водоканал”, Шепетівське КП ВКГ, Краси́лівське КПВКГ, Славутське УВКГ, Теофіпольське ВУЖКГ.

У басейні Південного Бугу найбільшими водокористувачами поверхневої води були ТОВ “Наркевицький цукровий завод”, ПрАТ “Хмельницькрибгосп”, ТОВ “Агрохолдинг 2012”, орендарі ставків та підземної води – МКП “Хмельницькводоканал”, Квартирно-експлуатаційний відділ міста Хмельницький, МКП “Хмельницьктеплокомуненерго”, КП “Наркевицький комбінат комунальних підприємств”, КП “Старосинявський ЦВК № 1”, КГП “Злагода” селище Летичів.

У басейні Дністра найбільші забори поверхневої води протягом року здійснювали КП “Міськтепловоденергія” м. Кам’янець-Подільський, ТДВ “Городоцьке”, ТОВ “Максфарм” села Бабшин, Гринчук Кам’янець-Подільського району, ПрАТ “Хмельницькрибгосп”, орендарі ставків та підземної – КП “Міськтепловоденергія” м. Кам’янець-Подільський, Волочиське КП ВКГ “Джерело”, КП “Міськводоканал” м. Дунаївці, КП “Городоккомунсервіс”, солодовий завод ПрАТ “Оболонь” селища Чемерівці.

У сільській місцевості джерелом водопостачання здебільшого є криниці, тоді як комунальні водопроводи використовуються значно рідше.

У зв’язку з посушливими літньо-осінніми періодами останніх років та нестачею води у криницях, в області здійснюється будівництво сільських водогонів. У цілому населення області забезпечено питною підземною водою. У той же час такі райони як Придністров’я, яке відноситься до районів з дефіцитом підземних вод, та Хмельницьке Полісся (Шепетівський район), де великий вміст у підземній воді радонових сполук, забезпечуються питною водою за рахунок поверхневих водозаборів – міста Кам’янець-Подільський та Полонне.

Враховуючи достатні запаси як поверхневих, так і підземних вод, господарство і населення Хмельницької області у звітному році було повністю забезпечено водою.

Переважна більшість річок Хмельницької області є малими і належать до трьох річкових басейнів: Дніпра (40% території області), Дністра (37,6%) та Південного Бугу (22,4%). Територією області частково протікають дві великі річки (Дністер і Південний Буг) та три середні (Горинь, Случ і Збруч).

На території області налічується 3733 річки загальною довжиною 12880 км, з яких 211 мають довжину понад 10 км, а їхня сумарна протяжність становить 4872 кілометра. Річки північної та центральної частин області (басейн Дніпра та Південного Бугу), які течуть у північному та східному напрямках, мають неглибокі, широкі долини, заболочені заплави, малі повздовжні похили русел і,

як наслідок, невеликі швидкості течій (0,1 м/с – 0,2 м/с). Ліві притоки Дністра (Збруч, Жванчик, Смотрич, Тернава, Ушиця, Калюс та інші) течуть на південь майже паралельно одна до одної. На своєму шляху вони виробили глибокі, місцями каньйоноподібні долини. Середня швидкість течії їх у 2-4 рази перевищує швидкості інших річок області. На окремих ділянках річки набувають характеру гірських річок.

Озер в області дуже мало, вони невеликі за розмірами. На півночі області у басейні річки Горинь, у лісових масивах на землях державної власності, знаходяться найбільші озера Святе та Теребіж, площа водного дзеркала яких відповідно становить 4,2 і 2,6 гектара.

На території Хмельницької області налічується 2976 водних об'єктів (із них 39 – водосховищ). Більшість водосховищ об'ємом менше 10 млн куб. м, лише Щедрівське водосховище та водойма-охолоджувач ХАЕС мають, відповідно, повний об'єм 25,25 і 120 млн куб. метрів. Частина водосховищ об'ємом трохи більше 1 млн куб. метрів. За час експлуатації водосховищ частина їх об'єму замулилась, верхів'я позаростало водною рослинністю, тому площі водного дзеркала і об'єми зменшилися.

Більшість ставків і водосховищ використовуються для риборозведення, інші – для водопостачання цукрових заводів та промислових підприємств. Забруднення водних об'єктів неочищеними та недостатньо очищеними зворотними водами через незадовільний технічний стан водоочисних споруд або їх відсутність – одна з найактуальніших екологічних проблем області.

Основні фактори постійного негативного впливу на водні об'єкти області: періодичне скидання промислових стоків (залпові, недостатньо очищені), надходження поверхневого стоку від виробничих майданчиків підприємств та забудованої території міст без очищення, надходження каналізаційних стоків у випадках поривів на каналізаційних мережах, проведення господарської діяльності у межах прибережних захисних смуг і водоохоронних зон, надмірне рекреаційне навантаження тощо.

Через аварійний стан окремих вузлів і агрегатів та загальну фізичну зношеність обладнання, несвоєчасне проведення поточних та капітальних ремонтів, перевантаженість або недовантаженість очисних споруд призводить до того, що 1,010 млн куб. м недостатньо очищених стоків щорічно надходить до поверхневих водойм.

Забруднення підземних вод може відбуватися за рахунок надходження стоків у ґрунт зі зношених каналізаційних мереж і напірних колекторів, забруднення через свердловини, які вийшли з експлуатації, надходження забруднюючих речовин із поверхневим стоком у місцях накопичення промислових і побутових відходів та місцях стихійних звалищ.

Потребує вирішення питання ліквідаційного тампонажу недіючих артезіанських свердловин, які вийшли з ладу і створюють загрозу забруднення підземних горизонтів. Подальше існування безгосподарних і непридатних до експлуатації свердловин у будь-який час може привести до забруднення підземних вод.

Залишається проблемою визначення розмірів і меж водоохоронних зон та прибережних захисних смуг уздовж річок та навколо водойм на території області. Площа прибережних захисних смуг по області орієнтовно становить 52,5 тис. гектарів. Прибережні захисні смуги багатьох водойм області потребують негайних заходів щодо покращення їхнього екологічного і санітарного стану: має місце використання земель у супереччю вимогам природоохоронного законодавства.

Ще однією проблемою в області є затоплення і підтоплення територій, руйнування берегів річок та водойм, що спричиняє деградацію ґрунтів, загибелі рослинного і тваринного світу, заболочення водоймищ. Відповідно до розробленої документації з визначення земель, які затоплюються внаслідок повеней та паводків, що повторюються один раз на 2, 4, 10, 20 і 100 років і завдають збитків суспільному виробництву, та даних Головного управління ДСНС України у Хмельницькій області, підтоплення та затоплення можуть зазнавати 14 583 га земель та 2 798 будівель (дворів). Вирішення проблем протипаводкового захисту пов'язане з регулюванням річок, захистом від замулення і водної ерозії, а також будівництвом та виконанням відповідних робіт у заплавах.

Відповідно до Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин”, що набрав чинності 27.05.2021 року, землі державної власності, зокрема водного фонду, переходять у комунальну власність, і статус їх розпорядників набувають відповідні органи місцевого самоврядування.

Пунктом 24 Перехідних положень Земельного кодексу України передбачено, що землями комунальної власності територіальних громад вважаються всі землі державної власності, розташовані за межами населених пунктів у межах таких територіальних громад, крім земель, зокрема, під будівлями, спорудами, іншими об'єктами нерухомого майна державної власності; природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення у межах об'єктів і територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення, лісгосподарського призначення.

Земельні ділянки, що вважаються комунальною власністю територіальних громад сіл, селищ, міст відповідно до цього пункту і право державної власності на які зареєстроване у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, переходять у комунальну власність з моменту державної реєстрації права комунальної власності на такі земельні ділянки.

Інші земельні ділянки та землі, не сформовані у земельні ділянки, переходять у комунальну власність з дня набрання чинності пунктом 24 Перехідних положень Земельного кодексу України. З огляду на вищевикладене, більшість земельних ділянок водного фонду з дня набрання чинності Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення системи управління та дерегуляції у сфері земельних відносин” перейшли у комунальну власність.

Хмельницька обласна державна адміністрація (Хмельницька обласна військова адміністрація) є розпорядником стосовно земельних ділянок водного фонду під будівлями, спорудами, іншими об'єктами нерухомого майна державної власності та земель природно-заповідного та іншого природоохоронного призначення в межах об'єктів і територій природно-заповідного фонду загальнодержавного значення.

Екологічний стан поверхневих вод області відстежувався Хмельницьким обласним центром з гідрометеорології і лабораторією Регіонального офісу водних ресурсів у Хмельницькій області по 6 водних об'єктах на 7 контрольних створах та Державною установою “Хмельницький обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України” на водоймах 1-ї категорії – у 3 створах та 2-ї категорії – у 66 створах. Також, лабораторією басейнового управління водних ресурсів річок Прут та Сірет здійснюється моніторинг поверхневих вод р. Дністер (783 км, питний водозабір м. Кам'янець-Подільський). Спостереження за рівнем забруднення водних об'єктів на території Національного природного парку “Подільські Товтри” здійснювалося лабораторією парку.

Оцінка якості поверхневих вод Хмельницької області здійснювалася на основі аналізу гідрохімічних показників у порівнянні з відповідними значеннями їх ГДК.

За даними моніторингових спостережень, рівень забруднення басейну трьох великих річок Дніпро, Південний Буг, Дністер у порівнянні з минулим роком суттєво не змінився.

Поверхневі води басейну р. Дніпро характеризувалися підвищеним вмістом розчинених органічних сполук, азоту амонійного, нітритів та розчиненого кисню.

Динаміка водокористування

Показники	Одиниця виміру	2022 рік	2023 рік	2024 рік
1	2	3	4	5
Забрано води з природних джерел, усього	млн куб. м	96,925	104,545	104,984
у тому числі:				
поверхневої	млн куб. м	57,751	65,296	64,992
підземної	млн куб. м	39,174	39,249	39,992
морської	млн куб. м	-	-	-
Забрано води з природних джерел у розрахунку на одну особу	куб. м	-	-	-
Використано свіжої води, усього	млн куб. м	76,948	82,889	83,074
у тому числі на потреби:				
господарсько-питні	млн куб. м	26,645	27,167	27,039
виробничі	млн куб. м	47,805	53,423	53,911
сільськогосподарські	млн куб. м	0,767	0,588	0,548
зрошення	млн куб. м	1,652	1,712	1,566

1	2	3	4	5
Використано свіжої води у розрахунку на одну особу	куб. м	—	—	—
Втрачено води при транспортуванні	млн куб. м	9,577	8,675	9,213
	% до забраної води	9,88	8,29	8,77
Скинуто зворотних вод, усього	млн куб. м	36,388	55,855	52,070
у тому числі:				
у підземні горизонти	млн куб. м	-	-	-
у накопичувачі	млн куб. м	1,027*	1,130*	1,579*
на поля фільтрації	млн куб. м			
у поверхневі водні об'єкти	млн куб. м	35,361	54,713	50,491
Скинуто зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, усього	млн куб. м	35,361	54,713	50,491
з них:				
нормативно очищених, усього	млн куб. м	30,438	31,630	32,025
у тому числі:				
на спорудах біологічного очищення	млн куб. м	30,331	31,441	31,823
на спорудах фізико-хімічного очищення	млн куб. м	0,010	0,012	0,016
на спорудах механічного очищення	млн куб. м	0,097	0,177	0,186
нормативно (умовно) чистих без очищення	млн куб. м	4,529	22,497	18,004
забруднених, усього	млн куб. м	0,394	0,586	0,462
у тому числі:				
недостатньо очищених	млн куб. м	0,394	0,586	0,462
без очищення	млн куб. м	—	—	—
Скинуто зворотних вод у поверхневі водні об'єкти у розрахунку на одну особу	куб. м	—	—	—

- інформація відсутня;

* згідно оновлених узагальнених даних звітів про використання води – скид у приймачі не віднесені до водних об'єктів

Показник БСК₅, який характеризує наявність у воді нестійких органічних сполук, перевищував гранично допустимі концентрації згідно з Гігієнічними нормативами якості води водних об'єктів для задоволення питних, господарсько-побутових та інших потреб населення (Наказ Міністерства охорони здоров'я від 02.05.2022 року № 721) у 1,4 раза (2023 рік – 1,7 раза), максимальне значення 3,52 ГДК_{рг} спостерігалось у липні 2024 року у воді р. Случ, 354 км село Коржівка.

За середнім вмістом біогенних елементів спостерігалися перевищення гранично допустимих концентрацій по азоту амонійному у 3,7 раза (2023 рік – 15,64 раза), що може бути пов'язано із забрудненням річки органічними речовинами (найбільше значення цього показника зафіксовано у липні 2024 року у воді р. Случ, 0,5 км нижче м. Старокостянтинів та становило 10,9 ГДК_{рг}). Значення розчиненого кисню мало перевищення у 1,6 раза (2024 рік – 1,7 раза).

Поверхневі води басейну р. Південний Буг характеризувалися підвищеним вмістом розчинених органічних сполук, азоту амонійного, нітритів та розчиненого кисню.

Показник БСК₅ перевищував гранично допустимі концентрації згідно з Гігієнічними нормативами якості води водних об'єктів для задоволення питних, господарсько-побутових та інших потреб населення (Наказ Міністерства охорони здоров'я від 02.05.2022 року № 721) у 1,9 раза (2023 рік – 2,09 раза), найвище значення показника зафіксовано у серпні 2024 року на позначці 4,47 ГДК_{рг}, 1 км нижче м. Хмельницький, с. Копистин 743 км.

Вміст азоту амонійного у р. Південний Буг перевищував допустимі рівні рибогосподарських нормативів у 7,3 раза (2023 рік – 10,675 раза), найвище значення зафіксовано у травні 2024 року на позначці 32,25 ГДК_{рг}, 1 км нижче м. Хмельницький с. Копистин 743 км.

Середньорічні значення концентрації нітритів у водах Південного Бугу згідно з Гігієнічними нормативами якості води водних об'єктів для задоволення питних, господарсько-побутових та інших потреб населення (Наказ Міністерства охорони здоров'я від 02.05.2022 року № 721) становило 3,3 ГДК. Протягом року зафіксовано перевищення гранично допустимих концентрацій для водойм господарсько-побутового призначення розчиненого кисню у 1,8 раза. Вміст усіх інших показників, по яких проводилися спостереження, протягом 2024 року знаходилися у межах норм.

Протягом 2024 року Державною установою “Хмельницький обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України” проводився контроль за станом поверхневих водоймищ.

Протягом 2024 року із джерел централізованого водопостачання досліджено 9354 проби на санітарно-хімічні показники, з них не відповідали санітарно-гігієнічним нормативам 663 проби (7,08%), за бактеріологічними показниками, відповідно, – 10014 – 339 проби (3,38%).

Комунальних водопроводів досліджено на санітарно-хімічні показники 7466 проб, із них не відповідало санітарно-гігієнічним вимогам 289 проб – 3,87%; на мікробіологічні показники досліджено 8002 проб, виявлено відхилення у 153 випадках – 1,91 відсотка.

Відомчих водопроводів досліджено на санітарно-гігієнічні показники 1150 проб, виявлено відхилення у 214 пробах – 18,6%; на мікробіологічні показники досліджено 1122 проби, виявлено відхилення в 53, що становить – 4,72 відсотка.

У сільських водопроводів досліджено 675 проб на санітарно-хімічні показники, виявлено відхилення у 129, що становило 19,11%; на мікробіологічні показники досліджено 861 пробу, виявлено відхилення у 130 пробах – 15,09 відсотка.

Із джерел нецентралізованого водопостачання досліджено 1923 проби на санітарно-хімічні показники, виявлено відхилення у 630, що становило – 32,76%; на мікробіологічні показники досліджено 2172 проби, виявлено відхилення у 386 пробах – 17,77 відсотка.

На вміст радіоактивних речовин досліджено 63 проби із джерел централізованого водопостачання, 46 – з комунальних водопроводів, у тому числі 5 – з поверхневих водойм, 17 – з відомчих водопроводів, 15 проб – із джерел нецентралізованого водопостачання, відхилень не виявлено.

Загальні скиди зворотних вод становили 52,070 млн куб. м, у минулому році скинуто 55,855 млн куб. м зворотних вод. Зменшилися обсяги скидання недовідчищено-очищених зворотних вод, у 2024 році вони становили 0,462 млн куб. м, у 2023 році – 0,586 млн куб. метрів.

У 2024 році, у порівнянні з 2023 роком, скиди забруднюючих речовин, які визначено державною звітністю за формою № 2ТП-водгосп (річна), зменшилися майже по всіх речовинах, а саме: БСК₅ – 12,0 т, ХСК – 75,0 т, завислі речовини – 18,0 т, сульфати – 57,0 т, хлориди – 199,0 т, азот амонійний – 3,0 т, нітрати – 12,0 т, АПАР – 0,517 т, залізо – 0,41 т, мідь – 0,011 т, цинк – 0,004 т, нікель – 0,02 т, нафтопродукти – 0,063 т, фосфати – 3,703 т, хром⁶ – 0,005 тонни.

Збільшилися по: сухому залишку +12197,0 т та хрому загальному +0,046 тонни.

Показник нітритів залишився стабільним у порівнянні із 2023 роком.

Земля є одним із головних ресурсів життєдіяльності суспільства. Вона слугує територіальною основою для усіх видів діяльності людини, є виробничим фактором багатьох галузей. В умовах земельної реформи, яка сьогодні має глобальний масштаб та значення, земля розглядається як один з головних інструментів подолання бідності, підвищення рівня життя кожного члена суспільства та громад у цілому.

Земельні ресурси разом з іншими природними ресурсами (лісовими, водними, мінеральними, кліматичними) є компонентами оточуючого середовища, місцем існування людини. Їм належить активна участь у суспільному виробництві, засобом якого вони є та джерелом задоволення потреб людини. Земля відіграє найважливішу загальнобіосферну роль і є основою функціонування атмосфери, гідросфери та інших сфер, розвитку рослинного і тваринного світу, а також людського суспільства. В аграрному секторі земельні ресурси – головний засіб виробництва, найважливіша складова частина ресурсної бази землеробства. Характер і якість земель, родючість сільськогосподарських угідь визначають ефективність аграрного виробництва, можливість розв'язання продовольчої проблеми, продуктивність праці в аграрній сфері.

Сучасний ґрунтовий покрив Хмельницької області сформувався під впливом ґрунтоутворних порід, рельєфу, клімату, рослинного покриву та господарської діяльності людини.

Земельний фонд області становить більше 2 тис. га, у структурі земельного фонду майже 3/4 території зайнято сільськогосподарськими землями. Площа сільськогосподарських угідь зменшується, у свою чергу, збільшується кількість забудованих земель.

У користуванні сільськогосподарських підприємств знаходяться 1/3 земель від загальної площі. З розподілу земель і в розрізі землекористувачів і власників землі очевидно, що найбільша питома вага земель знаходиться у власності і користуванні громадян – у тому числі наданих для ведення фермерського господарства; ведення товарного сільськогосподарського виробництва; особистого селянського господарства; будівництва та обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд; ведення садівництва; дачного і гаражного будівництва; городництва; сінокосіння і випасання худоби; здійснення несільськогосподарської підприємницької діяльності.

Основними чинниками антропогенного впливу на земельні ресурси є високий ступінь розораності сільськогосподарських угідь, складний рельєф, порушення агротехніки вирощування сільськогосподарських культур, відходи промислового виробництва та забудова.

Однією з найважливіших оцінок стану навколишнього природного середовища є родючість ґрунтів, збереження якої залишається ключовим питанням для благополучного життя людей. Одним із найважливіших показників родючості є забезпеченість ґрунту гумусом. У цілому по області середньозважений показник забезпеченості гумусом становить 2,79 відсотка.

3. УПРАВЛІННЯ ВІДХОДАМИ ТА НЕБЕЗПЕЧНИМИ ХІМІЧНИМИ РЕЧОВИНАМИ

В умовах стрімкого зростання населення планети та інтенсивного розвитку технічного прогресу однією з найгостріших глобальних проблем стає проблема управління відходами – як побутовими, так і відходами різних галузей промисловості. Ця проблема актуальна не лише у світовому масштабі, а й на регіональному рівні. Зокрема, у межах Хмельницької області вона набуває особливої гостроти у зв'язку зі зростанням кількості споживання, розширенням промислового виробництва та недостатньо розвиненої інфраструктури, призначеної для запобігання утворенню відходів, їх оброблення, знешкодження та видалення відповідно до вимог чинного законодавства.

Наразі одним із ключових факторів, що спричиняють зростання обсягів відходів, є надмірне ресурсокористування, неефективне використання сировини та енергії, а також застосування застарілих технологій у промисловості. Як наслідок, показники утворення відходів залишаються високими протягом останніх десятиліть. Значна частина відходів і досі не піддається обробленню чи належному знешкодженню, а безпосередньо потрапляє у навколишнє природне середовище. Це призводить до забруднення повітря, ґрунтів, поверхневих та підземних вод, що становить реальну загрозу для життя та здоров'я людей, а також негативно впливає на флору і фауну.

Відповідно до чинного законодавства України, відходи – це будь-які речовини, матеріали і предмети, яких їх власник позбувається, має намір або повинен позбутися. Вони класифікуються за кількома критеріями, зокрема за

ступенем небезпеки, походженням, фізико-хімічними властивостями та придатністю до повторного використання чи відновлення.

Особливу увагу у законодавстві приділено небезпечним відходам, оскільки вони можуть завдати значної шкоди довкіллю та здоров'ю людини як самостійно, так і при взаємодії з іншими речовинами. Небезпечними вважаються відходи, що мають фізичні, хімічні, біологічні чи інші небезпечні властивості, які створюють або можуть створити суттєву загрозу для навколишнього природного середовища та здоров'я людини й потребують спеціальних методів і засобів управління.

Залежно від характеру небезпеки такі відходи поділяються на токсичні, біологічні, вибухонебезпечні, вогненебезпечні та радіоактивні.

Неналежне управління небезпечними відходами може призвести до забруднення води, ґрунтів і повітря, викликати отруєння, інфекційні захворювання або аварійні ситуації. Саме тому збирання, перевезення та оброблення таких відходів повинно здійснюватися лише спеціалізованими підприємствами, що мають дозвіл на здійснення операцій з оброблення відходів та ліцензію на здійснення господарської діяльності з управління небезпечними відходами та провадити діяльність на об'єктах оброблення відходів, які відповідають вимогам законодавства.

Державне регулювання у сфері управління відходами, їх підготовки до повторного використання, рециклінгу та відновлення з метою запобігання негативному впливу на здоров'я людей і навколишнє природне середовище здійснюється відповідно до законів України “Про охорону навколишнього природного середовища”, “Про управління відходами” та інших нормативно-правових актів.

Реформу управління відходами створено з метою екологічно безпечної системи управління відходами та забезпечення переходу на сучасні передові практики її упровадження.

Реформа управління відходами передбачає приведення законодавства України у відповідність до вимог законодавства Європейського Союзу у сфері управління відходами; створення сприятливих умов для побудови в Україні сучасних інфраструктурних об'єктів зі збирання та оброблення відходів; розроблення та запровадження комплексної програми екологічної просвіти та інформування суспільства про управління відходами та стале споживання.

Прийняття Закону України “Про управління відходами” стало важливим кроком до формування ефективної, сучасної та екологічно безпечної системи управління відходами. Документ було розроблено на основі принципів та найкращих практик законодавства Європейського Союзу, ним передбачено впровадження дієвих механізмів для підвищення ефективності управління в цій сфері. Його ухвалення є частиною зобов'язань України в рамках євроінтеграційного процесу.

Закон України “Про управління відходами” було ухвалено Верховною Радою України 20 червня 2022 року та набрав чинності 09 липня 2023 року.

Документ уперше інтегрує в національне законодавство основоположні принципи європейської політики у сфері управління відходами, зокрема щодо упровадження взаємопов'язаної системи довгострокового планування на національному, регіональному та місцевому рівнях. Такий підхід дозволяє відійти від фрагментарного підходу до вирішення проблеми відходів і забезпечити цілісну, стратегічно орієнтовану модель управління, яка враховує інтереси держави, територіальних громад та бізнесу.

Закон визначає правові, організаційні та економічні засади діяльності у сфері управління відходами. Його спрямовано на запобігання їх утворенню, скорочення обсягів, мінімізацію негативного впливу на довкілля та здоров'я населення. Крім того, закон стимулює розвиток повторного використання матеріалів, рециклінгу та інших операцій з відновлення відходів та ресурсів. Одним із ключових механізмів, передбачених законом, є упровадження принципу розширеної відповідальності виробника, що має сприяти зменшенню кількості відходів і підвищенню ефективності використання ресурсів.

У зв'язку з набуттям чинності Закону України “Про управління відходами” було змінено розподіл повноважень між органами державної влади. Зокрема, з Департаменту природних ресурсів та екології, як структурного підрозділу облдержадміністрації (облвійськадміністрації), було знято низку повноважень.

Відповідно до Положення про Департамент, затвердженого розпорядженням начальника обласної військової адміністрації від 10.07.2025 року № 842/2025-р Департамент бере участь у забезпеченні реалізації заходів Національного плану управління відходами та Національної програми запобігання утворенню відходів; бере участь у межах повноважень у розробленні та реалізації регіональних планів управління відходами, здійснення оцінки ефективності їх виконання, а також погодженні місцевих планів управління відходами.

З набуттям чинності постанови Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 року № 556 “Деякі питання подання декларації про відходи” з 13.05.2022 року втратила чинність постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.2016 року № 118 “Про затвердження Порядку подання декларації про відходи та її форми”.

Відповідно до пункту 4 Порядку подання декларації про відходи, декларація подається суб'єктом господарювання у сфері управління відходами один раз на рік до 20 лютого року, що настає за звітним, в електронній формі через Єдиний державний вебпортал електронних послуг шляхом заповнення форми, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 07.05.2022 року № 556 “Деякі питання подання декларації про відходи”.

Основними джерелами утворення відходів на території Хмельницької області є підприємства агропромислового комплексу, металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів та сфери комунально-побутового обслуговування.

Структура промислового виробництва Хмельниччини характеризується високим рівнем ресурсовикористання, який обумовлений недосконалістю

технологій, що застосовуються у виробництві та сприяють значному утворенню і накопиченню відходів виробництва і споживання.

У 2024 році від економічної діяльності підприємств та організацій (у тому числі від домогосподарств) утворилося 1074189,396 т відходів, лише від економічної діяльності утворено – 898287,727 т відходів, з них 5460,307 т становлять небезпечні відходи та 1068729,089 т відходів, що не є небезпечними.

Показники утворення відходів у динаміці за 2020-2024 роки

№ з/п	Показник	2020*	2021*	2022*	2023	2024
1	2	3	4	5	6	7
1	Обсяги утворення відходів:					
1)	промислові (у тому числі гірничопромислові) відходи, т	34,648	0,067	4,107	476635,532	637511,269
2)	небезпечні (токсичні) відходи за формою звітності № 1- небезпечні відходи)	764,112	619,981	2391,812	–	–
3)	відходи житлово-комунального господарства, тис. т	359,463	362,384	257,5	–	–
4)	загальна кількість відходів, т	500924,9	752415,4	800972,718	821747,304	1074189,396
2	Інтенсивність утворення відходів:					
1)	утворення побутових відходів на особу, т/на 1 людину	0,289	0,292	0,21	–	0,87

* дані включають відходи четвертого класу небезпеки;

– інформація відсутня

За даними Головного управління статистики у Хмельницькій області протягом 2024 року утворено 5120,291 т деревних відходів, 506737,983 т відходів рослинного походження.

Найбільше у 2024 році спалено відходів рослинного походження – 45895,489 т та залишків сортування – 25201,92 тонни.

З метою формування екологічної свідомості та культури, запобігання забрудненню довкілля проводиться безкоштовний збір від населення небезпечних відходів. На сьогоднішній день такі види відходів як: батарейки, люмінесцентні та енергозберігаючі лампи, термометри, залишки медикаментів, які втратили термін придатності, відпрацьоване електричне та електронне обладнання, тара з побутової хімії, тара із залишків фарб, лаків, клеїв та розчинників збираються окремо Хмельницьким комунальним підприємством “Спецкомунтранс” пересувним мобільним пунктом (Екобус) та передаються спеціалізованим підприємствам, що отримали ліцензію на здійснення операцій у сфері управління небезпечними відходами.

У 2024 році Екобусом було прийнято батарейок – 5678 кг, ламп люмінесцентних та енергозберігаючих – 8834 шт., термометрів – 1000 шт., медикаментів – 1500 кг, відпрацьованого електричного та електронного обладнання – 3000 кг, тари (фарба, клеї, розчинники) – 2000 кілограм.

Актуальною проблемою залишається управління побутовими відходами, обсяги накопичення яких щорічно зростають.

За інформацією Департаменту розвитку громад, будівництва та житлово-комунального господарства Хмельницької обласної державної адміністрації (Хмельницької обласної військової адміністрації), в області нараховується разом 475 полігонів та сміттєзвалищ побутових відходів (загальною площею 430,9223 га), з яких: 21 полігон (міські/селищні) та 454 сміттєзвалища (14 селищні/440 сільські). Із 21-го полігону побутових відходів, усього 5 мають проєктно-кошторисну документацію (міста Городок, Деражня, Нетішин, Славута, селище Теофіполь) та на 21 полігон оформлено паспорти місць видалення відходів.

У системі управління побутовими відходами в області переважає їх захоронення (близько 99,9% побутових відходів), частка компостування та рециклінгу залишається незначною. Збирання побутових відходів здійснюється за допомогою контейнерної системи та запроваджується роздільне їх сортування.

Рекультивация полігонів, розгортання та ущільнення відходів на полігонах та сміттєзвалищах здійснюється щороку, залежно від потреби та наявності фінансування (за рахунок коштів підприємств і місцевих бюджетів). У 2024 році заходи з рекультивации та санації сміттєзвалищ не проводилися.

Протягом 2024 року будівництво нових полігонів і сміттєзвалищ не здійснювалося. Наразі в області налічується 6 перевантажених полігонів, з яких 5 підлягають рекультивации. У попередньому році було рекультивовано лише два сміттєзвалища, санаційні заходи не проводилися. Рекультивация та санація полігонів здійснюватиметься поетапно у найближчі роки після розроблення проєктної документації та забезпечення фінансування, з метою зменшення перевантаження полігонів і підвищення екологічної безпеки в області.

Водночас, у населених пунктах області створено пункти прийому вторинної сировини, встановлено контейнери для збирання пластику (ПЕТ-пляшки), скла. У багатьох громадах укладено договори з приватними підприємцями на вивезення скла та ПЕТ-пляшки.

Усього в області 78% населення охоплено послугою зі збирання та вивезення побутових відходів та 7,5% населення області – послугою роздільного збору відходів (сортування відходів на місці їх збору).

Протягом весни та осені 2024 року було проведено весняний та осінній місячники з благоустрою територій населених пунктів “За чисте довкілля”. Під час акції було виявлено та ліквідовано 725 несанкціонованих сміттєзвалищ, з яких зібрано і вивезено 19,42 тис. куб. м сміття. Така ситуація повторюється щороку внаслідок неповного охоплення населення службами збирання побутових відходів та низьких штрафів за порушення екологічного законодавства.

Роздільний збір відходів в області запроваджено у містах Волочиськ, Городок, Дунаївці, Ізяслав, Кам'янець-Подільський, Красилів, Нетішин, Полонне, Славута, Старокостянтинів, Хмельницький, селищах Антоніни, Білогір'я, Вовковинці, Закупне, Меджибіж, Нова Ушиця, Летичів, Сатанів, Теофіполь, селах Крупець, Солобківці, Щиборівка, інші.

На 01 січня 2025 року відкрито два Центри управління відходами на території Хмельницької міської територіальної громади, де приймають будівельні відходи, “зелені відходи”, меблі, побутову техніку, ПЕТ, скло, папір, поліетилен, комбіноване пакування, небезпечні відходи у складі побутових, змішані відходи, метал та одяг.

На сьогодні існують проблеми подальшого запровадження роздільного збирання корисних компонентів відходів, що пов'язано насамперед, з відсутністю реального стимулюючого ринку збуту цих компонентів, зацікавленості у цій проблемі, крім цього вторинне використання, оброблення та знешкодження побутових відходів потребують вкладення значних коштів.

На більшості полігонів побутових відходів не здійснюється моніторинг їх впливу на підземні водоносні горизонти, лише деякі підприємства, які експлуатують полігони побутових відходів, уклали угоди на проведення контролю впливу місць видалення відходів на ґрунти; не вирішене питання збирання та знешкодження фільтрату для усіх полігонів області.

Полігони побутових відходів експлуатуються за відсутності проектної документації, без виконання інженерних досліджень, геологічних та гідрогеологічних вишукувань, екологічних та санітарно-гігієнічних досліджень.

Основними напрямками стратегії управління у сфері управління відходами є повне знешкодження непридатних пестицидів, що знаходяться на території області, та розв'язання проблеми побутових відходів, зокрема через упровадження системи роздільного збирання та оброблення відходів і будівництва нових сучасних полігонів для населених пунктів, у першу чергу, обласного центру.

Частково проблема зменшення негативного впливу небезпечних відходів на навколишнє природне середовище вирішується шляхом їх передачі на оброблення спеціалізованим підприємствам або повторного використання у виробництві.

Крім того, на сьогодні однією з актуальних екологічних проблем регіону залишається наявність значних обсягів непридатних до застосування і заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин (далі – ХЗЗР), які накопичилися на території Хмельницької області протягом попередніх років. Їх подальше зберігання без належного контролю та оброблення може призвести до непоправних екологічних наслідків та погіршення санітарно-епідеміологічної ситуації.

Так, на 01 січня 2025 року за даними органів місцевого самоврядування кількість непридатних та заборонених до використання пестицидів та агрохімікатів у Хмельницькій області, які потрібно зібрати, перевезти, обробити, знешкодити та видалити, становить 172,0543 тонни.

Загалом в області залишилося 3 місця зберігання ХЗЗР, а саме:

1) ХЗЗР, які знаходяться у місті Волочиськ Хмельницького району Хмельницької області кількістю 92,0 тонни, а також тара, в якій вони знаходяться (бетонні контейнери);

2) ХЗЗР, які знаходяться у місті Славута Шепетівського району Хмельницької області кількістю 11,8543 тонни, а також тара, в якій вони знаходяться (біг-беги);

3) ХЗЗР, які знаходяться у місті Полонне Шепетівського району Хмельницької області кількістю 68,2 тонни, а також тара, в якій вони знаходяться (залізобетонні контейнери).

Тара, в якій зберігаються ХЗЗР, з часом втрачає свою цілісність, порушується її герметичність, що загрожує забрудненню довкілля, призводить до поступового витоку небезпечних речовин у ґрунт, повітря та підземні води. У період збройної агресії російської федерації проти України та інших стихійних лих (пожежі, підтоплення) наявність таких місць зберігання ХЗЗР у разі їх ушкодження є джерелом підвищеної небезпеки як для суспільства, так і для довкілля. Це може призвести до масштабного екологічного забруднення з довготривалими наслідками для здоров'я населення, сільськогосподарських угідь та біорізноманіття.

Важливо підкреслити, що знешкодження і вивезення непридатних ХЗЗР є одним із ключових пріоритетів у сфері охорони довкілля та забезпечення екологічної безпеки області. Реалізація зазначених заходів дозволить запобігти подальшому забрудненню природних ресурсів, знизити ризики для здоров'я населення, а також сприятиме виконанню Україною міжнародних зобов'язань у сфері управління небезпечними відходами.

Фінансування заходів із забезпечення екологічно безпечного збирання, перевезення, зберігання та оброблення, зокрема, знешкодження і видалення непридатних або заборонених до використання ХЗЗР, як напрям публічного інвестування, передбачається здійснити в межах реалізації Середньострокового плану пріоритетних публічних інвестицій Хмельницької області на 2026-2028 роки.

Упровадження таких заходів сприятиме не лише зменшенню негативного впливу на навколишнє природне середовище, а й значно знизить ризики виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних із неправильним управлінням відходами. Це, у свою чергу, допоможе уникнути значних додаткових витрат на ліквідацію можливих наслідків екологічних аварій у майбутньому.

4. ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРИЗНОМАНІТТЯ, РОЗВИТОК ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ ТА ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ МЕРЕЖІ

Для забезпечення сталого й гармонійного розвитку територій, спрямованого на створення сприятливих умов для життя нинішніх і майбутніх поколінь, надзвичайно важливим є збереження природної основи таких територій.

Особливої уваги потребує біологічне, ценотичне та ландшафтне різноманіття, яке є фундаментом стабільного функціонування екосистем і здорового довкілля.

Однією з ключових передумов досягнення цієї мети є встановлення правового статусу природоохоронних територій та об'єктів, тобто переведення частини природних ресурсів і ландшафтів у категорію таких, що підлягають особливій охороні з боку держави та місцевих громад. Це дає змогу ефективніше контролювати використання природних ресурсів, запобігати їх виснаженню, а також обмежувати діяльність, що завдає шкоди природному середовищу.

Серед найефективніших і науково обґрунтованих заходів збереження біорізноманіття є створення природно-заповідних територій та об'єктів, які перебувають під особливою охороною держави. Важливими складовими цього процесу є також організація системного моніторингу стану довкілля та упровадження комплексу заходів, спрямованих на зменшення шкідливого антропогенного впливу на біологічні ресурси. Це, у свою чергу, сприяє збереженню структурної та функціональної цілісності екосистем, підвищує їхню стійкість до зовнішніх змін і забезпечує підтримання природної рівноваги.

Серед основних заходів, спрямованих на зниження загроз біологічному різноманіттю, можна виокремити низку екологічно обґрунтованих дій, зокрема, скорочення масштабів суцільного вирубування лісів, обмеження рекреаційного навантаження на чутливі природні території, раціональне використання біологічних ресурсів, зокрема з лікувальною та харчовою метою, а також упровадження екологічно виважених підходів до ведення сільського господарства й промисловості. Не менш важливими є заходи з протидії браконьєрству, контролю за незаконним полюванням і рибальством, а також боротьба з різноманітними формами забруднення навколишнього середовища.

Як показує практика, найбільш ефективними шляхами збереження рідкісних і зникаючих видів флори та фауни, а також локальних популяцій є створення у місцях їхнього природного зростання та перебування спеціальних територій і об'єктів природно-заповідного фонду. Водночас важливу роль відіграє активна просвітницька діяльність серед населення, формування екологічної свідомості, а також запровадження системи стимулів і заохочень для тих, хто сприяє охороні довкілля.

Природно-заповідний фонд (далі – ПЗФ) Хмельницької області є унікальним оселищем рідкісних видів рослин та тварин, більшість з яких охороняються на міжнародному та європейському рівнях і становлять особливу цінність за умов заповідання. Його основу формують об'єкти різних категорій: національні природні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища зі збереженням природних угруповань та ландшафтів. До окремої категорії можна віднести парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, дендрологічні парки, зоологічні парки та ботанічні сади. Такі об'єкти природно-заповідного фонду можуть створюватись на ділянках природного лісу чи лук з подальшим формуванням і поповненням колекцій рідкісних видів рослин, тварин та угруповань регіону. У парках створюються умови для відтворення та розмноження популяцій

зникаючих та вразливих видів, що охороняються на національному та регіональному рівнях.

У 2024 році у структурі природно-заповідного фонду області нараховується 538 об'єктів загальною площею 328684,491 гектара. Під охорону взято унікальні за своїми ландшафтами, багатством рослинного і тваринного світу, природні комплекси. На їх територіях зростає більше 150 видів рідкісних рослин для області та таких, що потребують особливої охорони, 116 видів є червоно-книжними.

Загальнодержавний статус надано 42 об'єктам площею 280134,65 га, місцевого значення – 496 об'єктам загальною площею 48549,84 гектара.

До об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення належать 2 національні природні парки, 25 заказників (10 ландшафтних, 1 лісовий, 9 ботанічних, 5 гідрологічних), 5 пам'яток природи (1 ботанічна, 1 гідрологічна, 3 геологічні), 1 ботанічний сад, 9 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

До територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення включено 1 регіональний ландшафтний парк, 135 заказників, 305 пам'яток природи, 20 заповідних урочищ, 1 ботанічний сад, 1 зоологічний парк, 6 дендрологічних парків та 27 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

З територій та об'єктів природно-заповідного фонду Хмельницької області ключовими об'єктами є:

Національний природний парк “Подільські Товтри” – один із найбільших природоохоронних об'єктів не лише в Україні, а й у Європі. Його загальна площа становить 261316 га, що становить 12,67% від території Хмельницької області. Парк розташований у межах Кам'янець-Подільського та Хмельницького районів. Цей парк є унікальним за природними умовами, геологічною будовою, ландшафтним і біологічним різноманіттям, а також має виняткове історико-культурне значення;

Національний природний парк “Мале Полісся” – створений у 2013 році з метою збереження цінних природних комплексів та історико-культурних об'єктів східної частини Малого Полісся. Площа парку становить 8762 га, він розташований на території Шепетівського району. Природні комплекси парку мають високе природоохоронне, наукове, естетичне, рекреаційне та оздоровче значення.

Також на території області розташовано регіональний ландшафтний парк “Мальованка” загальною площею 16915,3 га, який займає територію Шепетівського району. Створений він з метою збереження унікальних типів і форм рельєфу, рідкісних та зникаючих видів рослин та тварин, занесених до Червоної книги України. Територія цього парку є не типовою для Хмельницької області, багато в чому вона унікальна і для її північного регіону. На його території переважає відносно незмінений природний ландшафт. Лісистість території становить близько 80%, для області цей показник становить – 11,9%, для Шепетівського району – 29,2 відсотка.

Заповідними перлинами області безперечно можна назвати:

ландшафтний заказник загальнодержавного значення “Совий яр”, розташований на схилах долини р. Студениці, він охоплює територію Китайгородської сільської (села Китайгород, Колодіївка, Калачківці) та Староушицької селищної (с. Крушанівка) територіальних громад Кам’янець-Подільського району;

ботанічну пам’ятку природи загальнодержавного значення “Товтра Самовита”, розташовану поблизу с. Залуччя Чемеровецької селищної територіальної громади Кам’янець-Подільського району;

гідрологічний заказник загальнодержавного значення “Башта”, розташований у заплаві р. Південний Буг між селами Ставниця, Требухівці та Головчинці (Меджибізька селищна територіальна громада) Хмельницького району;

геологічну пам’ятку природи загальнодержавного значення “Смотрицький каньйон”, охоплює каньйон р. Смотрич від південної околиці с. Голосків (Гуменецька сільська територіальна громада) до с. Цибулівка (Слобідсько-Кульчієвецька сільська територіальна громада) Кам’янець-Подільського району;

унікальну для України та Європи геологічну пам’ятку природи загальнодержавного значення “Печера Атлантида”, яка знаходиться на околиці с. Завалля (Жванецька сільська територіальна громада) Кам’янець-Подільського району;

ботанічний заказник місцевого значення “Черчецька Товтра”, який розташований у с. Черче (Чемеровецька селищна територіальна громада) Кам’янець-Подільського району;

ландшафтний заказник загальнодержавного значення “Циківський”, що розташований неподалік с. Цикова (Гуменецька сільська територіальна громада) Кам’янець-Подільського району;

унікальний азонльний природний комплекс на півночі Хмельницької області – гідрологічна пам’ятка природи загальнодержавного значення “Озеро Святе”, розташована на території Ізяславської міської територіальної громади Шепетівського району.

Динаміка структури природно-заповідного фонду Хмельницької області

Категорії територій та об’єктів природно-заповідного фонду	На 01.01.2024		На 01.01.2025	
	Кількість, шт.	Площа, га	Кількість, шт.	Площа, га
1	2	3	4	5
Природні заповідники	—	—	—	—
Біосферні заповідники	—	—	—	—
Національні природні парки	2	270078,7	2	270078,7
Регіональні ландшафтні парки	1	16915,3	1	16915,3
Заказники загальнодержавного значення	25	9660,8	25	9660,8
Заказники місцевого значення	134	28003,39	135	28023,8911
Пам’ятки природи загальнодержавного значення	5	173,2	5	173,2

1	2	3	4	5
Пам'ятки природи місцевого значення	304	1619,2	305	1619,21
Заповідні урочища	20	1538,5	20	1538,5
Ботанічні сади загальнодержавного значення	1	17,5	1	17,5
Ботанічні сади місцевого значення	1	2,21	1	2,21
Дендрологічні парки загальнодержавного значення	—	—	—	—
Дендрологічні парки місцевого значення	6	59,61	6	59,61
Зоологічні парки загальнодержавного значення	—	—	—	—
Зоологічні парки місцевого значення	1	1,57	1	1,57
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення	9	204,45	9	204,45
Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення	27	389,55	27	389,55
РАЗОМ:	536	328663,98	538	328684,491
у тому числі:				
загальнодержавного значення	42	280134,65	42	280134,65
місцевого значення	494	48529,33	496	48549,841
Фактична площа ПЗФ	—	313149,4	—	—
% фактичної площі ПЗФ від площі адміністративно-територіальної одиниці	—	15,93	—	—

Окрім перерахованих територій та об'єктів природно-заповідного фонду, в області знаходяться 2 водно-болотні угіддя міжнародного значення – “Бакотська затока” площею 1590 га та “Пониззя річки Смотрич” площею 1480 га, створені з метою збереження біорізноманіття басейну річок Смотрич та Дністер, а також охорони популяцій рідкісних водоплаваючих птахів на території Хмельницької області. Ці території відіграють важливу роль у збереженні лебедів-шипунів, коловодників болотяних, журавлів сірих, шулік та чайок, крім того тут зростають рідкісні види рослин занесені до Червоної книги України та Додатку 2 Бернської конвенції. Відповідно до Указу Президента України від 27.06.1996 року № 474/96 увійшли до складу національного природного парку “Подільські Товтри”.

Одним з найбільш ефективних механізмів збереження біорізноманіття є створення охоронних зон у межах найважливіших для попередження деградації біорізноманіття територій. На відміну від територій та об'єктів природно-заповідного фонду, такі охоронні зони мають більш гнучкий характер, можуть бути адаптовані до умов середовища, що змінюється.

Протягом травня 2023 року набрала чинності постанова Кабінету Міністрів України від 12 травня 2023 року № 499 “Про затвердження Порядку створення охоронних зон для збереження біорізноманіття у лісах та Порядку створення

охоронних зон для збереження об'єктів Червоної книги України” (далі – Постанова).

Відповідно до Постанови об'єктами охорони в охоронних зонах є: об'єкти Червоної книги України; об'єкти, внесені до переліків рідкісних або таких, що мають особливу наукову, природоохоронну та іншу цінність, або є такими, що перебувають під загрозою зникнення, видів тварин і рослин, що підлягають особливій охороні на відповідній території (об'єкти, включені до сфери дії міжнародних угод в галузі охорони біорізноманіття, ратифікованих Україною; рослинні угруповання Зеленої книги України; об'єкти переліків видів тварин та рослин, які підлягають особливій охороні на території Автономної Республіки Крим, областей, м. Києва та Севастополя); типові та унікальні природні комплекси і об'єкти (у тому числі лісові, степові, лучні, водно-болотні, петрофітні та піонерні природні екосистеми); місця розмноження диких тварин; найстаріші або визначні дерева та їх групи.

На 01 січня 2025 року у межах Хмельницької області створено 3 охоронних зони (1 охоронна зона для збереження біорізноманіття у лісах та 2 – для збереження об'єктів Червоної книги України).

Відтак, розпорядженнями начальника Хмельницької обласної військової адміністрації:

від 14.03.2024 № 207/2024-р затверджено паспорт охоронної зони для збереження біорізноманіття у лісах № 1 загальною площею 71,4 га у межах Маківського лісництва філії “Кам'янець-Подільське лісове господарство” ДСГП “Ліси України”, яка розташована у кварталі 44, виділи 1-32;

від 10.05.2024 № 358/2024-р затверджено паспорт охоронної зони для збереження об'єктів Червоної книги України № 1 загальною площею 2,8 га, яка розташована на околиці населеного пункту с. Устя Слобідсько-Кульчієвецької сільської територіальної громади Кам'янець-Подільського району;

від 16.05.2024 № 388/2024-р затверджено паспорт охоронної зони для збереження об'єктів Червоної книги України № 2 загальною площею 5,58 га, яка розташована на околиці населеного пункту с. Колубаївці Гуменецької сільської територіальної громади Кам'янець-Подільського району.

Згідно з пунктом 13 Порядку створення охоронних зон для збереження біорізноманіття у лісах та пунктом 11 Порядку створення охоронних зон для збереження об'єктів Червоної книги України із дня затвердження уповноваженим органом паспорта охоронної зони охоронна зона вважається такою, що створена.

У 2015 році Інститутом екології Карпат НАН України розроблено регіональну схему екомережі Хмельницької області, яку затверджено рішенням Хмельницької обласної ради від 28.07.2016 року № 37-7/2016, під час формування якої за основу взято дані про природні умови Хмельниччини, рівень господарського освоєння території, розташування ключових ділянок щодо інших центрів біорізноманіття в області та Україні. Ключовою засадою

практичного упровадження регіональної екомережі Хмельниччини як складової національної екомережі України є принцип просторової цілісності.

Також рішенням Хмельницької міської ради від 09.10.2019 року № 37 затверджено схему екологічної мережі м. Хмельницький.

Просторову структуру екомережі Хмельницької області зумовлено природними (положенням природних ядер, гідрологічною мережею області, наявністю великих лісових масивів тощо) та соціальними умовами (урбанізаційними процесами, рівнем гемеробії біогеоценозів тощо).

Ієрархічну структуру мережі складають природні ядра та екокоридори національного, регіонального й місцевого рівнів, під час виділення яких основну увагу приділено включенню максимально можливої кількості наявних природоохоронних територій та об'єктів. Природні ядра сформовано у межах територій і об'єктів природно-заповідного фонду площею понад 500 гектарів. Екокоридори виділено у межах річкових долин та лісових територій, пов'язаних, здебільшого, з позитивними формами рельєфу. Їхня ширина становить від 500 м до 20 кілометрів.

Навколо ядер та екокоридорів визначено буферні зони, що є необхідною умовою їх захисту, забезпечення обміну генетичним матеріалом, збереження міграційних шляхів для рослин, тварин, грибів. Відновлювальні території розглядаються як складові екокоридорів, буферних зон і потенційний резерв розширення території екомережі, вони також з'єднують розриви екокоридорів.

На території Хмельниччини виділено 15 природних ядер: 3 – національного, 5 – регіонального, 7 – місцевого рівнів. Їх сполучають 3 екокоридори національного (один широтний – Галицько-Слобожанський лісостеповий і два меридіальних – Південнобузький та Дністровський), 5 – регіонального (Малополіський, Горинський, Случанський, Збручанський, Калюсько-Ровецький) та 3 – місцевого (Хоморський, Бужоцько-Бузько-Вовксько-Смотрицький, Ушицький) рівнів.

Проаналізовано поширення та охорона рідкісних видів рослин, тварин та рідкісних рослинних угруповань на територіях природних ядер уздовж екокоридорів. Найвищою концентрацією біорізноманіття характеризуються природні ядра, що знаходяться на півдні – НПП “Подільські Товтри”, ландшафтні заказники – “Дністровський” та “Калюський”, півночі – НПП “Мале Полісся”, а в центральній частині області – НПП “Верхнє Побужжя”.

Виділено 3 відновлювальні території: Новокриворудківсько-Поляхівська, Жищинецька, Нетішинська.

Особливістю пропонованої схеми екомережі є деталізація внутрішньої структури одного з формальних природних ядер, створеного на основі НПП “Подільські Товтри”, у складі якого виділено локальні ключові та сполучні території, що дає можливість оцінити його особливу роль у збереженні біорізноманіття, ландшафтних засад його формування й подальшого розвитку. Території парку, що не включені до локальних елементів екомережі,

розглядаються як відновні та буферні території у складі регіональної екологічної мережі.

Концепція екомережі пов'язує природоохоронну діяльність з функціонуванням різних секторів народного господарства (промислового, аграрного, лісогосподарського, туристичного тощо) і є основним елементом сталого розвитку. Формування регіональної екомережі області сприятиме збалансуванню природокористування, підтриманню динамічної рівноваги між природними та антропогенними ландшафтами в регіоні, покращенню умов життя людини.

У свою чергу, мережа Емеральд (Смарагдова мережа, Emerald Network) – природоохоронна (екологічна) мережа територій, що включає території особливого природоохоронного інтересу (Areas of Special Conservation Interest, ASCI) на загальноєвропейському рівні. Її створено для виконання Бернської конвенції (1979 року) і підтримується державами – членами Ради Європи.

Метою створення Смарагдової мережі Європи є збереження природної фауни, флори та оселищ. Смарагдова мережа має переважно ті самі основи формування, що й NATURA 2000, але діє за межами Європейського Союзу, розвиваючи загальноєвропейський підхід щодо охорони типів природних оселищ.

У межах Хмельницької області до переліку об'єктів Смарагдової мережі Європи для України включено 8 природних територій:

Національний природний парк “Подільські Товтри” (код UA 0000011, площа 261521,0 га);

Ізяславсько-Славутицький заказник (код UA 0000123, площа 32329,0 га);

регіональний ландшафтний парк “Мальованка” (код UA 0000124, площа 16908,0 га);

Національний природний парк “Верхнє Побужжя” (код UA 0000169, площа 13339,0 га);

Барський заказник – частина території (код UA 0000228, площа 2815,0 га);

Березнянський заказник (код UA 0000229, площа 128,0 га);

Кузьминський заказник (код UA 0000241, площа 1240,0 га);

Старосинявський заказник (код UA 0000249, площа 518,0 га).

На зазначених територіях виявлено види рослин та тварин, а також природні оселища, що охороняються Бернською конвенцією.

Рідкісні біотопи на території об'єктів Смарагдової мережі: грабово-дубові ліси, соснові ліси, прибережно-водні чагарники, болота та трясовини, вологі луки, мезотроні, оліготрофні болота, термофільні ліси, ацидофільні діброви, заплавні ліси за участю вільхи та ясеня високого, рівнинні луки, сфагново-березові ліси, пустищі луки з домінуванням біловуса, водні угруповання з переважанням пuzирчатки звичайної та хоттонії болотної.

З огляду на викладене, об'єкти Смарагдової мережі дають змогу зберігати унікальні екосистеми Поділля, які є надбанням Хмельниччини та Європи загалом.

На 01 січня 2025 року розроблено та затверджено 189 проєктів землеустрою щодо організації і встановлення меж територій природно-заповідного фонду та іншого природоохоронного призначення, оздоровчого, рекреаційного, історико-культурного, лісгосподарського призначення, земель водного фонду та водоохоронних зон, обмежень у використанні земель та їх режимоутворюючих об'єктів для територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого та загальнодержавного значення Хмельницької області загальною площею 33064,4467 гектара.

Відповідно до статті 32 Закону України “Про Державний земельний кадастр” внесено відомості про обмеження у використанні земель та сформовано 189 Витягів з Державного земельного кадастру з безстроковим строком дії.

Окрім того, протягом 2008-2009 років Подільським державним підприємством геодезії, картографії та кадастру розроблено 161 технічну документацію із землеустрою щодо встановлення меж земельних ділянок в натурі (на місцевості) (без виділення в окреме землеволодіння) територій та об'єктів природно-заповідного фонду Хмельницької області.

Програмою з охорони довкілля Хмельницької області на 2026-2030 роки передбачається здійснення заходів щодо утримання об'єктів природно-заповідного фонду та забезпечення дотримання заповідного режиму, у тому числі розроблення землепорядної документації (проєктів землеустрою з організації та встановлення меж територій природно-заповідного фонду) із встановлення меж в природу (на місцевість) територій та об'єктів природно-заповідного фонду з метою збереження, відтворення та раціонального використання типових та унікальних природних комплексів.

5. ДОСТУП ТА ЗАЛУЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ З ПИТАНЬ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ, ЗАХОДИ З ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ

В умовах зростаючих екологічних викликів одним із ключових завдань екологічної політики на національному та регіональному рівнях стає активізація ролі громадськості у збереженні довкілля. Сучасна практика управління природними ресурсами потребує відкритого діалогу, участі суспільства у прийнятті рішень та ефективної інформаційно-просвітницької роботи з населенням.

На сучасному етапі пріоритетними напрямками громадської участі у сфері охорони навколишнього середовища є:

підвищення рівня екологічної обізнаності та свідомості громадян, формування відповідального ставлення до регіонального стану довкілля через розвиток відкритих інформаційних платформ, громадських ініціатив та популяризацію екологічних знань;

участь у формуванні екологічної політики – розробці регіональних програм, стратегічних документів і конкретних проєктних рішень;

здійснення незалежного громадського контролю, експертизи та оцінювання ефективності реалізації екологічних заходів;

налагодження партнерської взаємодії між органами влади, науковими установами, природоохоронними організаціями, бізнесом і громадянами задля досягнення спільних цілей сталого розвитку.

Залучення громадськості до екологічного управління є важливою умовою не лише підвищення ефективності екологічної політики, а й формування культури екологічної відповідальності в суспільстві. Активна участь громадян у прийнятті екологічно значущих рішень сприяє зміцненню демократичних засад і забезпеченню більшої прозорості в екологічному управлінні.

Відповідно до Закону України “Про охорону навколишнього природного середовища”, кожен громадянин має право на повну, достовірну та своєчасну інформацію про стан довкілля, якість природних ресурсів, рівень забруднення, а також про можливі екологічні ризики для життя і здоров’я. Громадяни повинні мати доступ до інформації, що стосується їхніх інтересів, впливає на якість життя, здоров’я, або стосується стану навколишнього природного середовища.

З метою забезпечення ширшого доступу громадськості до екологічної інформації регулярно здійснюється підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів про стан довкілля області. Зокрема, щомісяця формується інформаційно-аналітичний огляд, заснований на результатах моніторингових спостережень за станом навколишнього природного середовища. Щорічно публікується доповідь про стан навколишнього природного середовища області, а також розробляється екологічний паспорт області, який узагальнює ключові показники екологічного стану регіону.

Крім цього, проводиться систематична робота щодо оприлюднення екологічної інформації у вигляді відкритих даних, інформації про стан довкілля, здійснення оцінки впливу на довкілля, стратегічної екологічної оцінки, виконання екологічних програм та іншої інформації про діяльність в сфері екології.

Хмельницька обласна державна адміністрація (Хмельницька обласна військова адміністрація) послідовно працює над створенням умов для формування екологічної культури та розвитку безперервної екологічної освіти і виховання серед усіх верств населення. Основна увага приділяється формуванню екологічного стилю мислення, етичних норм і поведінки, а також поширенню екологічних знань протягом усього життя людини. У цьому контексті впроваджуються сучасні підходи до екологічного виховання у закладах дошкільної, загальної середньої та вищої освіти. Екологічна інформація активно поширюється через засоби масової інформації, інтернет-ресурси та друковану продукцію. Крім того, важливим напрямом є залучення громадськості до участі в екологічних акціях, ініціативах та процесах прийняття рішень у сфері охорони довкілля, а також забезпечення відкритого доступу до екологічної інформації.

Такий підхід сприяє підвищенню рівня екологічної свідомості населення та формуванню відповідального ставлення до навколишнього середовища.

У наші дні спостерігається підвищений інтерес до питань екологічної освіти як ключового чинника забезпечення сталого розвитку суспільства. Саме через освіту формуються нові моделі поведінки, що базуються на принципах взаємодії людини з природним середовищем, орієнтовані на збереження природи та відновлення екологічної рівноваги.

Її головне завдання – формування у людей моделей поведінки, норм і принципів взаємодії з соціоприродним середовищем, що сприяють збереженню природи та відтворенню екологічної рівноваги. Усі основні принципи, категорії та поняття концепції довкілля мають бути всебічно відображені в змісті, формах і методах екологічної освіти. Саме ця ідея лежить в основі формування нової парадигми екологічного навчання.

Екологічна освіта покликана врятувати людство від загроз, що постають унаслідок неконтрольованого антропогенного впливу. Вона має сприяти зміні домінуючого споживацького світогляду на екологічно відповідальний. Такий світогляд ґрунтується на знаннях про закони природи та її реакції на діяльність людини.

Екологічна освіта і виховання учнівської і студентської молоді забезпечується в закладах освіти області відповідно до завдань Плану комплексних заходів з екологічної освіти і виховання та формування екологічної культури дітей, учнівської і студентської молоді закладів освіти Хмельницької області на 2021-2025 роки.

У системі позашкільної освіти і юннатівської роботи ключові позиції займають еколого-натуралістичні заклади: Хмельницький обласний центр краєзнавства, туризму та екологічного виховання учнівської молоді, Шепетівський міський центр еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, структурні підрозділи еколого-натуралістичного напрямку – Кам'янець-Подільське позашкільне навчально-виховне об'єднання, комунальна установа Дунаєвецької міської ради “Центр позашкільної освіти”, комунальний заклад “Дитячо-юнацький центр туризму та екологічної роботи” Славутської міської ради.

У Хмельницькій області підготовку фахівців-екологів за першим (бакалаврським) та другим (магістерським) рівнями вищої освіти галузі знань “Е. Природничі науки, математика та статистика” спеціальності “Е2 Екологія” за освітньо-професійною програмою “Екологія” реалізують два заклади вищої освіти: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка та Хмельницький національний університет. Підготовку фахівців-екологів спрямовано на формування загальних та фахових компетентностей, зокрема здатність розв'язувати складні задачі і проблеми у сфері екології, охорони довкілля та збалансованого природокористування. Вона передбачає формування теоретичних знань і практичних навичок, необхідних для майбутньої фахової діяльності, а також формування активної громадянської позиції щодо вирішення проблем захисту довкілля.

Фундаментальну екологічну освіту отримують також біологи та географи, підготовка яких здійснюється в Кам'янець-Подільському національному університеті імені Івана Огієнка. Дисципліну “Основи екології/Екологія” включено в освітньо-професійну програму для студентів педагогічного факультету та економічних спеціальностей. У процесі викладання дисципліни враховується специфіка кожної спеціальності.

Упровадження основних засад екологічної освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка реалізується також через співпрацю з Національним природним парком “Подільські Товтри”, еколого-просвітницьку роботу якого спрямовано на привертання уваги населення до проблем природно-заповідних територій, на формування уявлення про унікальність та цінність як територій парку, так і всієї природи рідного краю.

Екологічна освіта у закладах фахової передвищої освіти здійснюється при викладанні дисциплін “Екологія”, “Біологія та Екологія”.

Найбільш ефективною формою упровадження нових підходів до екологічної освіти та виховання підростаючого покоління залишається активне залучення учнівської та студентської молоді до участі у всеукраїнських і регіональних еколого-натуралістичних заходах. Проте запровадження воєнного стану в Україні з лютого 2022 року суттєво вплинуло на масштаби й форми проведення таких ініціатив. Через безпекові ризики, обмеження на масові зібрання, перенаправлення ресурсів на гуманітарні та оборонні потреби, значну частину заходів було скасовано, відтерміновано або переведено в дистанційний режим.

Незважаючи на складні обставини, у Хмельницькій області зберіглася активність у сфері екологічної просвіти. Проводилися акції у межах всеукраїнських ініціатив, таких як “Шевченко єднає Україну” (2024), до яких долучалися представники громад і учні. Щорічно реалізовується акція “За чисте довкілля” за участі органів місцевого самоврядування. У межах Програми з охорони довкілля Хмельницької міської територіальної громади на 2021-2025 роки проводяться інформаційні кампанії з питань управління відходами та формування екологічної свідомості серед мешканців.

Крім цього, свою діяльність продовжують і громадські організації екологічного спрямування. Вони реалізують просвітницькі проекти, беруть участь у природоохоронних акціях і здійснюють громадський екологічний контроль, що є важливим елементом у процесі формування екологічної свідомості та культури.

Разом з тим, одним з основних викликів залишається низький рівень громадської підтримки природоохоронних ініціатив серед населення, особливо в умовах пріоритетності воєнних, соціальних та економічних проблем. Також виявляється і недостатня інтеграція результатів наукових досліджень у процеси управління, господарську діяльність і розроблення місцевих нормативних актів.

У Хмельницькій області триває реалізація еколого-освітніх заходів, зокрема, тренінги, виставки, “круглі столи”, конференції, громадські слухання, вікторини, “зелені відеотеки”, а також акції до міжнародних екологічних дат. До

їх організації активно долучаються наукові установи. Тематика цих заходів охоплює широке коло актуальних питань, зокрема, управління навколишнім природним середовищем, економіку природокористування, дослідження екосистем, а також розробку інноваційних технологій, спрямованих на зменшення негативного впливу на довкілля.

Результати відповідних наукових робіт застосовуються при прийнятті управлінських рішень, створенні нормативної бази місцевого рівня, розробленні та реалізації природоохоронних проєктів і заходів, оголошенні і створенні об'єктів природно-заповідного фонду тощо.

Таким чином, незважаючи на складнощі воєнного часу, екологічна освіта, просвіта та громадська активність у Хмельницькій області зберігаються й адаптуються до нових умов, поступово відновлюючи свій потенціал для формування екологічної культури та відповідального ставлення до довкілля. Серед основних проблем у цій сфері й надалі залишаються низький рівень практичного використання наукових знань з екології в господарській діяльності та при прийнятті управлінських рішень, а також недостатній рівень наукового опрацювання екологічних проблем області.

На виконання пункту 4 постанови Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 року № 827 “Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря” у структурі обласної державної адміністрації (обласної військової адміністрації) визначено структурний підрозділ, що виконуватиме функції органу управління якістю атмосферного повітря, та створено комісію з питань здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря та управління якістю атмосферного повітря.

Слабкою є матеріально-технічна база служб спостережень, недостатня комп'ютеризація і автоматизація самих спостережень, процесів обробки їх результатів та аналізу, що вимагає створення інформаційно-аналітичної системи нового покоління.

Відсутня єдина науково-технічна основа ведення моніторингу, що стосується, у першу чергу, проблем створення екологічного розподіленого банку даних, системи прогнозування змін стану довкілля та науково обґрунтованої оцінки впливу забруднення довкілля на стан здоров'я населення, підтримки й прийняття ефективних управлінських рішень.

Необхідність виконання заходів розділу “Організація системи моніторингу довкілля області” пояснюється необхідністю:

встановлення автоматизованих пунктів спостережень за забрудненням атмосферного повітря в зоні та агломерації;

ефективно реагувати на подальші негативні зміни, які спостерігаються в екологічному стані області;

узагальнювати дані екологічного стану, які накопичуються різними організаціями – суб'єктами моніторингу довкілля з метою надання відповідних довідок

місцевим органам державної влади для забезпечення інформаційно-аналітичної підтримки рішень, що приймаються;

удосконалення за рахунок більш якісного інформаційного забезпечення, системи контролю у сфері охорони довкілля та природокористування;

інтеграції суб'єктів моніторингу довкілля в межах області з метою оптимізації процесів збору, первинної обробки, зберігання та передачі екологічної інформації;

підвищення ефективності розробки та виконання різних екологічних програм, у тому числі тих, що виконуються за міжнародними проєктами;

підвищення рівня оперативності надання екологічної інформації, в тому числі при виникненні надзвичайних ситуацій;

забезпечення всебічного інформування населення про стан довкілля в області.

З 18 грудня 2017 року вступив у дію Закон України “Про оцінку впливу на довкілля”. Процедура оцінки впливу на довкілля планованої діяльності спрямовано на попередження та запобігання шкоді довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля.

Здійснення оцінки впливу на довкілля є обов'язковим у процесі прийняття рішень про провадження планованої господарської діяльності, що включає будівництво, реконструкцію, технічне переоснащення, розширення, перепрофілювання, ліквідацію (демонтаж) об'єктів, яка може мати значний вплив на довкілля.

Оцінці впливу на довкілля не підлягає діяльність, спрямована виключно на забезпечення оборони держави, ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій, відновлювальні роботи з ліквідації наслідків збройної агресії проти України під час дії воєнного стану, відповідно до критеріїв, затверджених Кабінетом Міністрів України, зміну цільового призначення особливо цінних земель та інша діяльність, пов'язана з розміщенням Національного військового меморіального кладовища.

Суб'єктами оцінки впливу на довкілля є суб'єкти господарювання, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, які є замовниками планованої діяльності.

Види планованої діяльності та об'єкти, які можуть мати значний вплив на довкілля і підлягають оцінці впливу на довкілля, розподілено на дві категорії. До першої категорії віднесено нафтопереробні та газопереробні заводи, теплові електростанції (ТЕС, ТЕЦ), установки для виробництва або збагачення ядерного палива, установки для захоронення радіоактивних відходів, чорну та кольорову металургію, споруди з видобування, виробництва і перероблення азбесту, окремі категорії хімічного виробництва, будівництво аеропортів, автомагістралей, гідротехнічних споруд портів, управління відходами тощо. До другої категорії

належать такі об'єкти та види діяльності, як глибоке буріння, сільське господарство, лісівництво та водне господарство, видобувна та енергетична промисловість, виробництво та обробка металу, переробка мінеральної сировини, хімічна та харчова промисловість тощо.

Порядок передачі документації для отримання висновку з оцінки впливу на довкілля, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 13.12.2017 року № 1026, та здійснюється безпосередньо шляхом внесення їх до Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля (далі – Реєстр), що забезпечує відкритість процедури.

Департаментом природних ресурсів та екології обласної державної адміністрації (обласної військової адміністрації) протягом 2024 року розглянуто 38 повідомлень про плановану діяльність та внесено до Реєстру; розглянуто і внесено до Реєстру 35 звітів з оцінки впливу на довкілля, видано 25 висновків з оцінки впливу на довкілля та 10 відмов у видачі висновку з оцінки впливу на довкілля, підготовлено 25 звітів про громадське обговорення планованої діяльності, забезпечено проведення громадського обговорення для 34 суб'єктів господарювання у формі надання письмових зауважень і пропозицій (у тому числі в електронному вигляді) та проведено громадські слухання для 34 суб'єктів. Підготовлено та внесено до Реєстру 38 листів щодо зауважень і пропозицій до повідомлень про плановану діяльність.

На виконання вимог Закону України “Про стратегічну екологічну оцінку” протягом звітного періоду розглянуто, надано зауваження і пропозиції до 63 заяв про визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки документів, які завантажено до Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки, з них: детальних планів території – 40, генеральних планів території – 16; програми, стратегії розвитку, схеми санітарного очищення – 7, та 54 звітів про стратегічну екологічну оцінку документів державного планування (детальних планів території – 20, генеральних планів території – 25, програми, стратегії розвитку, схеми санітарного очищення – 9).

08 серпня 2025 року у повному обсязі набрав чинності Закон України “Про інтегроване запобігання та контроль промислового забруднення”, який імплементує глави 1, 2 та 7 Директиви 2010/75/ЄС. Закон встановлює правові засади для отримання промисловими підприємствами інтегрованого дозволу на кожну установку та визначає умови провадження господарської діяльності з урахуванням найкращих доступних технологій і методів управління. Цей нормативно-правовий акт також запроваджує нову модель державного контролю за промисловими підприємствами, які є основними джерелами забруднення довкілля.

Дія закону поширюється на операторів установок, які здійснюють потенційно небезпечну промислову діяльність, насамперед, великих підприємств у таких сферах, як енергетика, виробництво та обробка металів, промисловість з переробки мінеральної сировини, хімічна промисловість, управління відходами

та інші види діяльності (зокрема тваринництво, рослинництво, деревообробка, виробництво вуглецю, очищення стічних вод).

Законом передбачено, що нові установки, які ще не введено в експлуатацію та не мають дозвільних документів, розпочинатимуть роботу виключно за новими правилами. Для всіх існуючих установок передбачено перехідний період, тож дозволи на викиди, спецводокористування та управління відходами, видані раніше, втратять чинність з моменту отримання інтегрованого дозволу, але не пізніше ніж через чотири роки з дня набрання чинності згаданого закону.

IV. ОБГРУНТУВАННЯ ШЛЯХІВ І СПОСОБІВ ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМ, СТРОКИ ТА ЕТАПИ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Програму спрямовано на формування та реалізацію ефективної екологічної політики на регіональному рівні як складової державної екологічної політики України. Її метою є стабілізація та покращення стану навколишнього природного середовища області, забезпечення екологічно безпечних умов життя і здоров'я населення через інтеграцію екологічних підходів у соціально-економічний розвиток, упровадження збалансованої системи природокористування та збереження природних екосистем.

Обласну екологічну політику спрямовано на ефективне виконання державних завдань на регіональному рівні, формування екологічно та економічно збалансованої системи природокористування, підтримку цілісності природних систем та забезпечення їх життєзабезпечувальних функцій. Важливими завданнями є також покращення стану навколишнього природного середовища, запобігання його забрудненню і деградації, а також виконання міжнародних угод і зобов'язань України у сфері охорони довкілля.

Для досягнення поставлених цілей обласна екологічна політика передбачає реалізацію основних напрямів, серед яких упровадження державних екологічних ініціатив на місцевому рівні, що забезпечує адаптацію національних програм до регіональних особливостей; формування та підтримка збалансованих систем природокористування, які враховують як екологічні, так і економічні аспекти, сприяючи раціональному та сталому використанню природних ресурсів; забезпечення збереження природних екосистем, підтримка їх стабільності та функціональності через охорону біорізноманіття та розвиток природоохоронних територій; систематичне поліпшення екологічного стану регіону шляхом моніторингу якості повітря, води і ґрунтів та усунення джерел забруднення; а також інтеграція регіональних природоохоронних заходів у міжнародний контекст, що сприяє відповідності міжнародним стандартам, залученню інновацій та підтримки.

Через обмеженість фінансових ресурсів державного та місцевого бюджетів, особливо в умовах загальнонаціональних економічних викликів, ключовим фактором ефективної реалізації Програми є чітке визначення пріоритетів природоохоронної діяльності. Це дає змогу спрямувати наявні ресурси на найважливіші та найактуальніші напрями, враховуючи соціальну значущість,

економічну ефективність і екологічну доцільність заходів. Пріоритети визначаються на основі реального стану навколишнього середовища, рівня антропогенного навантаження, ризиків для здоров'я населення та ступеня деградації природних ресурсів.

Серед основних критеріїв для визначення пріоритетності екологічних напрямів увагу зосереджено на кількох ключових факторах. По-перше, це погіршення стану біологічного і ландшафтного різноманіття, а також загроза його незворотної втрати, що є критичним для збереження екосистем і природного балансу. По-друге, враховано негативний вплив забруднення навколишнього середовища на здоров'я населення, що має прямий соціальний та економічний вплив. Також оцінено втрату як кількісних, так і якісних характеристик природних ресурсів, адже це призводить до зниження продуктивності господарської діяльності регіону. Взято до уваги рівень споживання природних ресурсів та екологічно-економічна ефективність запланованих заходів.

Для розв'язання виявлених екологічних проблем застосовується комплексний підхід, який передбачає упровадження сучасних, науково обґрунтованих механізмів охорони довкілля. Основні заходи включають зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, що сприятиме покращенню якості повітря та зниженню ризиків для здоров'я населення. Крім того, здійснюються заходи з охорони і раціонального використання водних ресурсів, зокрема підземних вод, включаючи ліквідацію джерел їх забруднення. Особлива увага приділяється підтриманню сприятливого гідрологічного режиму річок і інших водних об'єктів, що має важливе значення для збереження водних екосистем. Водночас підвищується ефективність функціонування систем водовідведення, що допоможе зменшити негативний вплив господарської діяльності на довкілля.

Витрати на реалізацію природоохоронних програм і заходів потребують значних фінансових ресурсів. Наразі область, як і країна в цілому, стикається з істотними обмеженнями у бюджетних коштах, необхідних для поліпшення стану довкілля, а також для збереження та раціонального використання природних ресурсів. У таких умовах особливо важливо чітко визначати пріоритетні напрями та проблеми, щоб розробити реалістичні, ефективні та економічно обґрунтовані рішення, які зможуть максимально ефективно використати наявні ресурси.

Для ефективного досягнення цілей Програми пріоритети регіональної екологічної політики повинні формуватися з урахуванням реального стану довкілля в області та базуватися на таких основних критеріях і чинниках:

погіршення стану або загрози непоправної шкоди біологічному та ландшафтному різноманіттю;

погіршення здоров'я людей через значну забрудненість довкілля;

втрата природними ресурсами якісних характеристик, зменшення їх кількості, що призводить до зниження продуктивності виробничо-господарської діяльності;

обсяг споживання природних ресурсів;

еколого-економічна ефективність природоохоронних заходів.

Пріоритетність напрямів екологічної політики також визначається з урахуванням адміністративно-територіального поділу та природно-ландшафтно-басейнових особливостей території області. Це дозволяє адаптувати заходи охорони довкілля до специфіки кожного регіону, враховуючи його унікальні природні ресурси та екологічні виклики.

Проблеми у сфері охорони довкілля області передбачається розв'язати шляхом реалізації комплексних, системних та взаємопов'язаних заходів, зокрема:

упровадження ефективного, обґрунтованого та збалансованого механізму охорони довкілля, який передбачає інтеграцію екологічних вимог у всі сфери життєдіяльності регіону та посилення контролю за дотриманням екологічного законодавства;

зниження викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря шляхом модернізації промислових підприємств, упровадження екологічно чистих технологій та посилення моніторингу за забрудненням повітря;

раціональне використання та охорона водних ресурсів, зокрема, охорона підземних вод, ліквідація джерел забруднення, відновлення та підтримка сприятливого гідрологічного режиму річок та водойм;

підвищення ефективності функціонування систем водовідведення, що дозволить мінімізувати вплив неочищених або недостатньо очищених стічних вод на екосистеми;

раціональне використання та охорона земельних ресурсів, захист і реабілітація ґрунтів, що сприятиме збереженню їх родючості та запобіганню ерозії;

збереження біологічного та ландшафтного різноманіття шляхом створення, розширення та ефективного функціонування репрезентативної системи територій та об'єктів природно-заповідного фонду, формування та розвиток екологічної мережі;

заохочення і підтримка наукової, інформаційної та екологічно-просвітницької діяльності, реалізація заходів з екологічного виховання населення, підвищення рівня екологічної свідомості, видання науково-популярної і навчальної літератури з екологічної тематики;

узагальнення, аналіз і систематизація даних щодо стану довкілля для забезпечення якісної інформаційно-аналітичної підтримки органів державної влади та місцевого самоврядування;

розробка та впровадження заходів з екологічної реабілітації територій, постраждалих внаслідок антропогенних та техногенних впливів, зокрема в умовах наслідків збройної агресії російської федерації проти України.

Запропоновані заходи сприятимуть комплексному, системному та ефективному вирішенню актуальних екологічних проблем регіону. Їх впровадження дозволить забезпечити сталий розвиток територій, покращити стан навколиш-

нього природного середовища, знизити рівень антропогенного навантаження, а також підвищити якість життя населення.

Реалізація природоохоронних заходів у межах Програми передбачена на період 2026-2030 років та здійснюватиметься поетапно:

I етап (2026-2028 роки) – передбачає підготовку технічної документації, початок реалізації найбільш пріоритетних заходів, які мають значний екологічний ефект, та впровадження перших результатів у практику;

II етап (2029-2030 роки) – охоплює завершення основних природоохоронних проєктів, оцінку їх ефективності, розширення упроваджених рішень, а також формування рекомендацій щодо подальшого розвитку екологічної політики в регіоні.

Конкретні строки реалізації окремих природоохоронних заходів встановлюються відповідно до затвердженої проєктно-кошторисної документації, а також рішень органів виконавчої влади та місцевого самоврядування з урахуванням обсягів фінансування, технічної готовності та пріоритетності заходів.

Успішна реалізація Програми дозволить досягти довгострокових позитивних змін в екологічному стані регіону, сприятиме збереженню природних ресурсів, підвищенню екологічної безпеки та формуванню екологічно свідомої моделі розвитку громад.

V. НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ, ЗАВДАННЯ ТА ЗАХОДИ ПРОГРАМИ

Програмою передбачено основні заходи природоохоронної діяльності, зокрема, охорона і раціональне використання водних ресурсів, охорона атмосферного повітря, охорона і раціональне використання земель, охорона і раціональне використання природних рослинних ресурсів, збереження природно-заповідного фонду, раціональне використання і зберігання відходів виробництва і побутових відходів, забезпечення участі у діяльності різноманітних організацій природоохоронного спрямування, упровадження економічного механізму забезпечення охорони довкілля.

Відповідно до цієї Програми можуть реалізовуватися і інші заходи природоохоронної діяльності, які передбачено постановою Кабінету Міністрів України від 17.09.1996 року № 1147 “Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів” (зі змінами).

Програма узгоджується з чинним нормативним законодавством та планується реалізувати за такими основними напрямками:

напрямок 1. Кліматична політика: пом'якшення та адаптація до зміни клімату – зниження негативного впливу змін клімату шляхом зменшення викидів парникових газів, підвищення енергоефективності, розвитку відновлюваних джерел енергії, а також впровадження заходів адаптації до кліматичних змін;

напрямок 2. Запобігання промислового забруднення та охорона атмосферного повітря – упровадження сучасних технологій очищення викидів, посилення контролю за дотриманням екологічних нормативів, розвиток систем моніто-

рингу якості повітря, а також заходи зі зменшення забруднення від транспорту та інших джерел з метою покращення екологічної безпеки та здоров'я населення;

напрямок 3. Ефективне управління відходами – упровадження комплексних заходів із збирання, перевезення, зберігання та оброблення, знешкодження та безпечного видалення побутових і промислових відходів, а також організованого збору і безпечного вивезення залишків ХЗЗР, з метою зменшення їх негативного впливу на довкілля і здоров'я населення, розвитку системи повторного використання ресурсів та мінімізації утворення відходів;

напрямок 4. Збалансоване використання природних ресурсів у регіонах – забезпечення раціонального і сталого використання природних ресурсів, включно з водними, земельними та рослинними ресурсами, шляхом упровадження ефективних методів управління, моніторингу їх стану, відновлення деградованих територій та захисту екосистем для збереження біорізноманіття і забезпечення потреб теперішніх і майбутніх поколінь;

напрямок 5. Збереження і відновлення біорізноманіття та природних екосистем, розвиток природоохоронних територій та об'єктів – передбачає заходи зі збереження та відновлення різноманіття видів флори і фауни, підтримку природних екосистем, розширення та розвиток природно-заповідних територій і об'єктів з метою забезпечення екологічної стабільності та сталого розвитку регіонів;

напрямок 6. Ефективне державне управління у сфері охорони довкілля та природокористування – спрямований на підвищення ефективності державної політики та інституційних механізмів у сфері охорони довкілля та раціонального природокористування через вдосконалення нормативно-правової бази, розвиток систем моніторингу, підвищення професійної компетентності кадрів, забезпечення прозорості та залучення громадськості до прийняття рішень.

Виконання передбачених Програмою природоохоронних заходів можливе лише за умови сприяння їх реалізації з боку органів місцевого самоврядування, керівників підприємств, установ і організацій, громадських організацій та населення громади.

Напрями діяльності та заходи Програми наведено у додатку 2 до Програми.

VI. ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ ТА ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Виконання Програми дасть можливість створити умови до поліпшення екологічного стану у Хмельницькій області, передумови щодо отримання відомостей для прийняття управлінських рішень та інформування населення про стан довкілля.

За результатами реалізації програми передбачається:

забезпечити стале поліпшення екологічного стану довкілля в області до рівня, безпечного для здоров'я та життєдіяльності населення;

зменшити обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря шляхом модернізації підприємств, розвитку екологічного транспорту та підвищення контролю за джерелами забруднення;

знижити антропогенне навантаження на водні ресурси, зменшити скиди недостатньо очищених або неочищених стічних вод, покращити якість поверхневих і підземних вод;

забезпечити належне управління з побутовими та промисловими відходами, у тому числі шляхом імплементації європейських стандартів у сфері управління відходами, розвитку роздільного збирання та стимулювання повторного використання ресурсів;

зберегти та відновити біорізноманіття та природні ландшафти, а також забезпечити функціонування цілісної та репрезентативної екомережі на території області;

забезпечити належні умови для здійснення заходів щодо охорони і збереження типових та унікальних природних комплексів;

розширити площу природно-заповідного фонду Хмельницької області відповідно до національних та європейських екологічних стандартів;

підвищити рівень екологічної освіти та обізнаності громадян, зокрема через просвітницькі кампанії, участь громадськості у прийнятті рішень та забезпечення відкритого доступу до екологічної інформації;

посилити ефективність реалізації регіональної екологічної політики, у тому числі шляхом інтеграції екологічних аспектів у всі сектори соціально-економічного розвитку області;

залучити додаткові джерела фінансування для реалізації природоохоронних заходів, включаючи державний, місцевий бюджети, кошти міжнародної технічної допомоги та приватних інвесторів;

створити умови для розвитку “зеленої” економіки в регіоні, включаючи екологічно дружні види діяльності, енергозбереження та впровадження ресурсо-ефективних технологій.

VII. ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ, НЕОБХІДНОГО ДЛЯ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Фінансування заходів Програми здійснюється відповідно до чинного законодавства України за рахунок коштів, виділених у встановленому порядку з місцевих бюджетів (у тому числі місцеві фонди охорони навколишнього природного середовища) та державного бюджету (у тому числі державний фонд охорони навколишнього природного середовища), у межах наявного фінансового ресурсу, а також інших джерел, не заборонених законодавством.

Фінансове забезпечення Програми наведено в додатку 1 до Програми.

Обсяг фінансування за кожним об'єктом визначається щорічно під час формування переліку об'єктів, видатки на які здійснюються за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, у тому числі обласного фонду охорони

навколишнього природного середовища, у межах надходжень до відповідних фондів.

Фінансування природоохоронних заходів здійснюється відповідно до встановленого порядку, виходячи з принципів пріоритетності дій щодо усунення або зниження негативного впливу на довкілля, забезпечення екологічної безпеки, достатнього рівня фінансування окремих заходів та послідовності фінансування довгострокових проєктів.

VIII. КООРДИНАЦІЯ ТА КОНТРОЛЬ ЗА ХОДОМ ВИКОНАННЯ ПРОГРАМИ

Департамент природних ресурсів та екології Хмельницької обласної державної адміністрації (Хмельницької обласної військової адміністрації) здійснює координацію діяльності виконавців Програми та забезпечення їхньої взаємодії під час реалізації заходів.

Структурні підрозділи обласної військової адміністрації (обласної військової адміністрації), районні державні адміністрації (районні військові адміністрації), органи місцевого самоврядування здійснюють аналіз ходу реалізації Програми за підсумками року. Звіти про виконання заходів Програми за попередній рік подаються до Департаменту природних ресурсів та екології Хмельницької обласної державної адміністрації (Хмельницької обласної військової адміністрації) до 30 січня наступного року. Звітна інформація повинна містити відомості про заплановані та фактичні обсяги виконаних робіт із зазначенням відповідних кількісних та якісних показників.

Департамент природних ресурсів та екології Хмельницької обласної державної адміністрації (Хмельницької обласної військової адміністрації) щороку до 20 лютого узагальнює надану інформацію та подає звіт про реалізацію Програми до Хмельницької обласної державної адміністрації (Хмельницької обласної військової адміністрації). За необхідності готує пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Програми із уточненням заходів, які підлягають погодженню та затвердженню в установленому законодавством порядку.

Контроль за цільовим та ефективним використанням коштів покладається на розпорядників коштів, замовників заходів та виконавців робіт.

Виконувач обов'язків директора
Департаменту природних ресурсів
та екології обласної військової
адміністрації

Марина ОЛЕХ